

ROLUL FAMILIEI ȘI AL
GRĂDINIȚEI ÎN DEZVOLTAREA
PERSONALITĂȚII
PREȘCOLARULUI CU C.E.S

Document creat de: prof. înv.preșc. GORGAN ADRIANA-MARIA
Grădinița cu P.P Nr.1 Zalău, jud. Sălaj

CUPRINS

REZUMAT.....	P. 3
<u>CAP.I-</u> INTRODUCERE.....	P.4
1.1- DISPONIBILITĂȚI NATIVE ȘI CONDIȚIILE DE MEDIU ÎN FORMAREA PERSONALITĂȚII.....	P. 7
<u>CAP.II-</u> ROLUL FAMILIEI ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII PREȘCOLARULUI CU C.E.S.....	P.10
2.1 - TIPURI DE FAMILII.....	P.14
2.2 - COPIIUL CU C.E.S ÎN FAMILIE.....	P.18
2.3 - NEVOILE COPILULUI CU C.E.S.....	P.24
2.4 - EFACTE POZITIVE ALE ATAȘAMENTULUI ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII.....	P.25
2.5- EFACTE NEGATIVE ALE LIPSEI DE ATAȘAMENT ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII.....	P.29
<u>CAP.III-</u> IMPORTANȚA COLABORĂRII GRĂDINIȚĂ-FAMILIE ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII, EDUCAREA ȘI SOCIALIZAREA COPILULUI CU C.E.S.....	P.32
3.1- COPILUL CU C.E.S DE VÂRSTĂ PREȘCOLARĂ.....	P.33
3.2- MEDIUL GRĂDINIȚEI.....	P.37
3.3- STRATEGII DE INTERVENȚIE ȘI MODELE DE LUCRU CU COPII CU C.E.S.....	P.39
3.4- INTEGRAREA COPIILOR CU C.E.S ÎN ȘCOALA DE MASĂ.....	P.41
3.5- PARTENERIATUL GRĂDINIȚĂ-FAMILIE.....	P.45
3.6- OBIECTIVELE CERCETĂRII.....	P.49
3.7- EȘANTIONUL DE COPII.....	P.50
<u>CAP.IV-</u> METODOLOGIA CERCETĂRII	P.52

4.1- DESENUL-MIJLOC DE CUNOAȘTERE	
A RELAȚIILOR INTERFAMILIALE.....	P.53
4.2- CHESTIONARUL- METODĂ DE CUNOAȘTERE	
A RELAȚIEI COPIL- FAMILIE.....	P.55
<u>CAP. V.-</u> VALORIFICAREA REZULTATELOR	
UNOR PROBE PSIHOLOGICE ÎN SCOPUL	
CUNOAȘTERII PREOCUPĂRII FAMILIEI	
ÎN EDUCAȚIA ȘI DEZVOLTAREA	
COPILULUI CU C.E.S.....	P.57
5.1-PREZENTAREA REZULTATELOR-	
METODA DESENULUI FAMILIEI.....	P.58
5.2-PREZENTAREA REZULTATELOR- METODA CHESTIONARUL.....	P.59
<u>CAP. VI-</u> INTERPRETAREA REZULTATELOR. CONCLUZII.....	P.63
BIBLIOGRAFIE.....	P.68

REZUMAT

Lucrarea „Rolul familiei în dezvoltarea personalității preșcolarului cu *C.E.S*” se centrează cu deosebire pe surprinderea, într-o formă sintetică, a principalelor dimensiuni conceptuale și tematice asupra dezvoltării personalității și a problematicii copilului cu *C.E.S*. Am considerat că este util să insist asupra rolului familiei în dezvoltarea personalității, deoarece, familia este cea care lasă urme durabile pe toate planurile de dezvoltare ale copilului. Totodată, am căutat să arăt cât de importantă este colaborarea părinți- grădiniță-instituții specializate în vederea unei intervenții ameliorative și de succes.

Prin această lucrare am urmărit să evidențiez importante aspecte ale vieții de familie și anume, armonia, afecțiunea, respectul, sprijinul, implicarea, răbdarea față de copilul cu *C.E.S*, atitudinea copilului față de membrii familiei- reliefate din desenele copiilor și felul cum familia răspunde nevoilor copilului- răspunsurile sincere date întrebărilor chestionarului.

În urma cercetării întreprinse, am constatat că familia copilului cu *C.E.S* este implicată activ în activitățile educative, terapeutice și recuperatorii, iar copiii cu *C.E.S* (în special cei cu ADHD, copii cu care am lucrat) prezintă un atașament crescut pentru membrii familiei, fapt îmbucurător pentru viitorul lor.

CAPITOLUL I. INTRODUCERE

Lucrarea de față își propune să abordeze o temă referitoare la problematica copiilor cu cerințe educative speciale, și anume rolul familiei în dezvoltarea personalității preșcolarului cu *C.E.S* raportată la modul în care familia copilului cu *C.E.S* funcționează, încurajează, evoluează și se integrează în societate, adaptându-se la situația impusă.

Din păcate, unii copii se nasc cu deficiențe, alții rămân cu deficiențe în urma unor accidente, iar în cazul altora creșterea și dezvoltarea este pusă în pericol deoarece tot ce-i înconjoară îi afectează negativ: lipsă de hrană suficientă, lipsa unei locuințe confortabile, absența părinților sau a unuia dintre ei, lipsa atașamentului, a înțelegerii problemelor copilului cu care se confruntă în mod involuntar, diagnosticarea și medicația târzie, respingerea și catalogarea din partea semenilor.

În categoria copiilor cu *C.E.S.* se regăsesc atât copiii cu deficiențe, cât și copiii fără deficiențe, dar care prezintă anumite tulburări, și chiar copiii supradotați. Am subliniat în această lucrare hiperactivitatea cu deficit de atenție- ADHD, deoarece în ultima perioadă sunt diagnosticați din ce în ce mai mulți copii cu această deficiență și pun o problemă adevărată părinților cât și cadrelor didactice, chiar dacă aparent par sănătoși. Un alt motiv ar fi experiența la catedră și prezența unor copii cu ADHD la grupa mea și în unitatea noastră. Am colaborat eficient cu părinții, consilierul educativ al unității și terapeutul pentru ameliorarea stării de hiperactivitate, fapt pentru care m-am decis să tratez această temă considerând că familia, cea mai importantă în dezvoltarea copilului, împreună cu educatoarea și specialiștii reușesc de multe ori chiar imposibilul.

Întreaga familie este afectată când un membru al familiei are o suferință. Iar, problemele de sănătate afectează gândurile, emoțiile și comportamentele tuturor membrilor familiei. Deseori, părinții copiilor cu cerințe speciale sunt dezamăgiți, triști sau furioși, deoarece viața copilului lor nu este așa cum și-ar fi dorit.

Experiența cea mai dificilă și paralizantă pentru părinți este aflarea unui diagnostic crunt care certifică existența unei probleme la copilul lor generând, de cele mai multe ori, reacții negative. Provocările sunt numeroase, iar părinții sunt datori să le facă față spre binele copilului lor, având în vedere faptul că intervenția presupune un proces de recuperare care durează de cele mai multe ori toată viața. Unele familii se adaptează situației și se mobilizează pentru a îmbunătăți starea și confortul copilului, altele se blochează și nu reacționează în vreun fel, lăsând evoluția copilului la voia întâmplării. Există și situații în care părinții tind să refuze adevărul și să nege diagnosticul. Schimbările

în activitățile zilnice sunt necesare deoarece viața într-o familie unde există un copil cu *C.E.S.* suportă o serie de modificări, stresul amplificat de oboseala resimțită fiind asociat cu moralul scăzut al membrilor adulți din familie raportat la progresele copilului.

Comunitatea locală, prin serviciile medicale, educaționale și sociale oferite, prin derularea de activități specifice pot contribui la îmbunătățirea calității vieții familiilor copiilor cu *C.E.S.*

Am ales să tratez, în lucrarea de față, rolul familiei în dezvoltarea personalității copilului cu *C.E.S.* deoarece familia reprezintă suportul fără de care copilul cu *C.E.S.* nu ar evolua și nu s-ar integra în comunitatea din care face parte. Am încercat să identific, prin cercetarea întreprinsă, aspectele vieții de familie și atașamentul membrilor ei.

Din experiența didactică, susțin că procesul de învățare a copiilor nu se desfășoară exclusiv la grădiniță, ei învață cel mai mult de la familiile lor, din contactul cu semenii și prietenii, din participarea la diversele activități care au loc în comunitate.

Cea mai importantă funcție a familiei este socializarea copilului, deoarece familia constituie mediul cel mai propice pentru educarea acestuia, într-o perioadă în care este cel mai susceptibil de a fi influențat. Căldura și afecțiunea arătate de părinți și legăturile informale stabile cu aceștia reprezintă stimulente puternice pentru formarea deprinderilor și aptitudinilor copilului, pentru dobândirea capacităților sale de integrare socială adecvată. Socializarea copilului și stabilizarea personalității adultului sunt două funcții microsociologice principale care definesc esența și importanța familiei conjugale moderne.

Familia este locul unde se pot studia problemele copilului. De părinți depinde nașterea, creșterea și maturizarea copilului.

A dezbată problemele copilului înseamnă a dezbată problemele familiei și implicit ale societății.

Dezvoltarea personalității copilului nu poate fi realizată decât în cadrul matricei familiale. Atât modelele de educație, cât și calitățile afective și instrumentale ale mediului familial crează premise puternice pentru evoluția armonioasă a copilului, față de care părinții au o responsabilitate fundamentală. Pentru dezvoltarea sa sufletească, copilul trebuie să simtă dragostea părintească, căldura căminului familial. Această dragoste ponderată permite copilului să se dezvolte ca o individualitate echilibrată, ca un om capabil de sociabilitate, cu o afectivitate bogată și bine adaptată împrejurărilor.

Cele mai multe din responsabilitățile părinților sunt definite în orice societate de norme specifice care reglementează condițiile și modul lor particular de îndeplinire, în fiecare din cele trei etape de dezvoltare (*dependența absolută, dependența relativă și*

independența) (Muntean, 2001). prin care trece copilul în cursul formării personalității sale.

În această acțiune de modelare a personalității copilului constituie o operă educativă de anvergură care antrenează toate direcțiile creșterii și dezvoltării sale fizică, psihică, afectivă, morală și socială. În această acțiune, rolul părinților are o importanță fundamentală, deoarece nici un copil nu poate fi dirijat și educat decât într-o ambianță definită de afectivitate și dragoste.

Cei șase ani de viață de la naștere, sunt anii caracterizați de un ritm rapid de creștere, de transformări neurofiziologice și ar impune, în mod corespunzător, organizarea rațională a influențelor educaționale necesare dezvoltării psihice.

Nu deficiența sau cauza acesteia ar trebui să ne preocupe pe noi, cadrele didactice, ci reducerea consecințelor pe care aceasta le generează în viața copilului și a barierelor pe care le ridică în procesul de învățare a acestuia.

Educatorii, dar și părinții nu pot trata deficiențele pentru că nu sunt medici, dar pot încerca să le reducă prin crearea unor planuri de intervenție personalizate care pun în evidență învățarea în procesul general al formării și dezvoltării personalității. Chiar dacă există nenumărate motive care ar conduce la eșec, nu este un motiv de a nu încerca să ameliorăm starea copilului. În orice caz, *merită încercat!!!*

Din experiență susțin că cerințele speciale determină măsuri educative speciale, structurate și antrenate la nivelul procesului de predare-învățare. Cerințele educative speciale derivă din dizabilități, deficiențe, boli sau deprivări de ordin socio-cultural și corespund , unei abordări care susține că fiecare copil este unic și orice copil poate învăța, valorizând tipul de învățare în concordanță cu particularitățile individuale, cultivând diversitatea copiilor ca un mijloc de învățare care întărește și sprijină învățarea.

Este foarte importantă identificarea și evaluarea corectă a copiilor cu cerințe educative speciale, deoarece este piatra de hotar care poate determina evoluția în timp a dezvoltării armonioase a personalității copiilor și ea trebuie făcută numai de specialist pentru o corectă orientare școlară și o recomandare calificată asupra intervențiilor de care ar putea beneficia copilul pentru „egalizarea șanselor tuturor copiilor”. Identificarea cerințelor educative speciale și intervenția de sprijin, au ca scop final evitarea insucceselor școlare care pot avea influențe nefaste în dezvoltarea armonioasă a personalității.

În ceea ce privește persoanele cu *C.E.S.* s-au elaborat la nivel național strategii care au la bază protecția, integrarea și incluziunea socială a acestora în vederea eliminării barierelor care ar putea exista între acestea și ceilalți membri ai comunității. Astfel, au fost

adoptate o serie de măsuri de natură socială, psihologică și psihopedagogică care vizează intervenția timpurie, facilitarea accesului la servicii educaționale, medicale și sociale, integrarea profesională și socială.

Prin această lucrare și prin studiul meu la grupă și în unitatea în care îmi desfășor activitatea voi răspunde la întrebarea „ Este cu adevărat importantă familia, afecțiunea și protecția familiei în dezvoltarea personalității preșcolarului cu *C.E.S?*”

1.1 DISPONIBILITĂȚI NATIVE ȘI CONDIȚIILE DE MEDIU ÎN FORMAREA PERSONALITĂȚII

Personalitatea constituie un ansamblu structurat de dispoziții înnăscute și însușiri achiziționate (prin acțiunea mediului și a educației, prin reacțiile individuale la acestea), care realizează adaptarea individului. Ea este acea organizare dinamică, integrată a tuturor particularităților și a însușirilor mintale, morale, afective, conative care determină adaptarea unică a individului la mediul social.

Raportul dintre stabilitate și schimbare în educarea personalității și dintre echipamentul nativ și trăsăturile dobândite, este de interes primordial deoarece nu toți copiii sunt educabili în același grad, nu toți dispun de aceleași posibilități de „modelare” , de organizare interioară a experienței cu același ritm și stabilitate în timp. Aceasta înseamnă că nu orice influență, organizată sau spontană, asupra copiilor devine în mod nemijlocit și fapt al dezvoltării lor.

Pentru formarea și consolidarea noilor reflexe, unii indivizi au nevoie de multe repetiții, de numeroase asocieri ale stimulilor, în timp ce pentru alte structuri de sistem nervos sunt suficiente doar câteva repetări. Astfel, vor fi copii care fixează relativ ușor deprinderile intelectuale sau motrice, învață cu repeziciune o seamă de reguli de comportare civilizată și le traduc în acțiune, copii ușor educabili, pe când altora le sunt necesare o mai mare insistență, numeroase reveniri, rectificări și repetiții fără să obțină întotdeauna cele mai bune rezultate, copiii greu educabili.

Educabilitatea reprezintă capacitatea de formare a individului, disponibilul său biologic de modelare în baza plasticității sistemului nervos și a gradului de organizare a creierului, gata de a intra în funcțiune încă de la naștere. Este condiția formativă potențială, diferențiată a fiecăruia.

Educarea este un proces psihosocial, este acea formare și informare a copilului prin disponibilul său biologic și sub influența factorilor socioculturali.

În fondul de educabilitate al copilului, se elaborează experiența sa de viață, comportamentul său social, exprimat în cunoștințe, abilități, afecțiuni, deprinderi de activitate, priceperi de a acționa, opinii, interrelații personale cu ceilalți. Această experiență se realizează distinct și suprastructural programului ereditar al evoluției de specie umană a copilului, dar nu și independent de echipamentul său nativ-ereditar.

Gradul de educabilitate la om se exprimă cel mai mult în inteligența sa, în capacitatea de a se adapta diferențiat, prompt, eficient, cu soluții noi, originale la solicitările mediului înconjurător.

Bazele inteligenței- plasticitatea, organizarea superioară a creierului, disponibilul de modelare- sunt asigurate încă de la naștere și într-o proporție diferită de la individ la individ. Inteligența nu epuizează disponibilul de educabilitate, odată cu inteligența se modelează și se dezvoltă și alte procese și componente psihice. De asemenea ea nu se reduce numai la datele native.

Încă de la 4-7 ani, peste 25% din capacitatea inteligenței este rezultat al educației, al influenței mediului, al experienței dobândite de copil. Acțiunea mediului s-a constatat a fi prezentă chiar în modificarea echipamentului congenital. Inteligența stabilă până la trei ani nu este predictivă pentru performanțele intelectuale ulterioare.

Dificultăți în educație apar din nerecunoașterea în suficientă măsură a disponibilității creierului la diferite vârste, de a se modela și de a-și însuși experiența social-umană.

Copilul se învață, aproape singur, să răspundă cerințelor de mediu, este mașina de achiziționare a reflexelor condiționate naturale, spontan formate și neconștientizate nici măcar de adult. Până la vârsta de patru ani, 50% din întreaga capacitate a creierului se inaugurează în acțiune, devenind disponibil prin adăugire și prin creșterea ulterioară a coeficientului de inteligență- Dacă nu se asigură șansele acestei inaugurări progresive până la patru ani, mecanismele creierului se pot frustra, închide și ulterior se pot recondiționa mai greu. Între patru și opt ani intră în acțiune, prin educare, încă 30% din capacitatea totală a activității creierului, se ajunge deci la o posibilitate de 80% din capacitatea totală de activitate a intelectului.

Având în vedere și dezvoltarea celorlalte componente ale personalității (a capacității afective, volitive și caracteriale) ne dăm seama cât de importantă este investiția socioeducațională, cea mai pretențioasă investiție umană de-a lungul vârstelor copilăriei.

Inițierea contactului copiilor cu mediul ambiant nu trebuie să fie frustrată, ci, dimpotrivă, inițiativele exploratoare ale copiilor să fie încurajate, această tendință derivând din însăși natura noastră social-umană.

Condițiile de mediu acționează amplu și diferențiat în structurarea diferitelor laturi ale personalității copilului, producând efecte specifice.

Pentru creșterea fizică, maturizarea organică și cea funcțional- biologică, sunt influenți în primul rând factorii fizici (aerul, hrana, soarele, calitatea apei potabile etc.) dar există și o anumită determinare dinspre agenții fizici în direcția structurii unor componente psihice ale personalității.

Stabilitatea mediului fizic necesar pentru copil, este o condiție importantă, iar solicitările numeroase determinate de recomandări la factorii fizici reclamă un mai mare efort în conturarea constantelor personale.

CAPITOLUL II - ROLUL FAMILIEI ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII PREȘCOLARULUI CU CES

„Copilul care se naște nu intră într-o ambianță naturală, el intră în civilizație”, sublinia M.Montessori.

Dintr-un mediu bine protejat, unde s-a format până la naștere, copilul trece într-o lume pe care va trebui să învețe s-o cunoască pe măsură ce se va integra în ea. Climatul familial oferă copiilor condiția dezvoltării lor firești. La căldura dragostei părintești copiii înfloresc nu numai în planul vieții afective, dar și sub raportul dezvoltării fizice și intelectuale. În mijlocul familiei, care constituie un eșantion deosebit de reprezentativ al societății prin diversitatea de persoane pe care le integrează, unite prin viața dusă în comun și prin iubire, copiii descoperă mecanismul relațiilor sociale conturându-și totodată profilul personalității.

Familia constituie mediul natural al copilului, în acest mediu, a cărui influență asupra dezvoltării copilului este esențială, diferă mult de la o familie la alta. Copilul care nu a trecut însă porțile școlii nu cunoaște alt univers decât această familie a sa.

Părinții unui copil cu deficiență îndeplinesc teoretic aceeași funcție ca și părinții unui copil sănătos. Ei trebuie să rămână în primul rând părinți.

Mediul familial îl satisface în măsura în care el răspunde trebuințelor sale elementare, adică în măsura în care este un mediu afectiv și protector, dubla condiție indispensabilă pentru ca ființa tânără să învețe să construiască, ea însăși, să se situeze în raport cu ceilalți, efectuând fără pericol primele sale experiențe sociale și sentimentale. Pământul se poate cutremura, popoarele se pot război, catastrofele pot să se abată asupra națiunilor însă copilul abia le percepe atâta timp cât universul său personal continuă să-i ofere impresiile de tandrețe și securitatea care-i sunt indispensabile. Nesiguranța din exterior nu îl afectează decât prin intermediul celor apropiați.

De altfel, familia are și un alt gen de securitate pe care trebuie s-o asigure. Trebuie, într-adevăr, ca în ea copilul să simtă că nu-i periculos pentru el, să vrea să se afirme, să crească, să evolueze spre autonomia caracteristică vârstei adulte.

Copilul este o ființă în evoluție, așa cum este și o ființă activă, a cărei activitate este apreciată în mod diferit, în funcție de mediile în care trăiește pentru mișcare, pentru neastâmpul și inițiativele celor mai tineri este foarte variabilă.

Există medii care permit un anumit număr de experiențe, însă sunt și altele care închid personalitatea copilului într-un spațiu strâns sau care caută cu o tandră dar sufocantă admirație să-i servească de cutiuță, ca unei bijuterii.

În ultimele două cazuri, copilul este, fără îndoială, iubit și protejat, însă este greșit iubit și nu posedă nici un mijloc de apărare împotriva apărătorilor lui. Zidurile sale trebuie să se subțieze și să devină din ce în ce mai permeabile, pe măsură ce mediul înconjurător devine mai puțin amenințător și, pe de altă parte, individul protejat crește și devine el însuși mai rezistent.

Familia are sarcina să-l pregătească afectiv pentru viață și să nu-l condamne la închisoare, deci este esențial să existe schimbări între mediul interior și mediile exterioare. Trebuie, ca în afara excepțiilor impuse de evenimente, ușa casei să fie din ce în ce mai larg deschisă, atât pentru a ieși cât și pentru a intra, căci pentru orice organism încetarea schimbărilor înseamnă, într-un termen mai mult sau mai puțin scurt, sterilitate și moarte.

Însă, nu toate familiile înțeleg rolul lor în același fel, și din aceasta rezultă o mare diversitate de formule care toate antrenează consecințe în dezvoltarea caracterului copilului. Pe lângă atitudinea părinților acționează și structura mediului, adică în afara problemelor pur educative și a celor de psihologie individuală a căror importanță evidentă nu o contestăm, este necesar să se ia în considerare compoziția grupului și relațiile care există între cei care-l formează.

Pentru copilul mic, familia este o trinitate în care el este persoana cea mai mică. Între adulți și el nu sunt intermediari, nu sunt alai posibili. Experiența pe care viața i-o oferă este lipsită de diversitate: el învață devreme să cunoască adulții și să-i imite, dar îi este greu să-și trăiască copilăria și îi cunoaște puțin pe cei de vârsta sa.

Ceea ce primează și ceea ce imprimă mediului familial pecetea sa specifică este calitatea legăturii dintre părinți. Există neînțelegeri oficiale, sancționate prin separare sau divorț, care frustrează întotdeauna copilul, însă, fără îndoială ale căror consecințe ar putea fi atenuate, dacă cei doi foști soți ar refuza să facă, din copil, arme sau mize puse în joc. Fiindcă este prea mult sau insuficient iubit, copilul trage întotdeauna din acest dezechilibru ambiant un surd sentiment de vină, ca și cum el ar fi răspunzător, acest sentiment de vinovăție, deși fără fundament logic, îl aduce totuși mai puțin la auto sancționare prin conduite inadaptate.

Desenele pe care le fac copiii, mai ales atunci când sunt puși să prezinte „o familie” arată în ce măsură perce ei slăbiciunile mediului lor familial, chiar fără a fi deplin conștient de aceasta. Tații blânzi, de exemplu, sunt adesea reprezentați ca niște personaje

minuscul și îndepărtate, în timp ce tații tirani copleșesc, din contră, de înălțimea staturii lor și pe mama și pe copii. Se văd, de asemenea, familiile în care adulții au același aer infantil, altele în care copilul pare izolat, abandonat, incapabil să obțină o privire a cuplului părintesc, distras de ocupații exterioare.

Neliniștit de dezechilibrul și instabilitatea universului său, riscă să sufere el însuși de dezechilibru și de instabilitate. Așa apar ticurile, diversele inhibiții care duc la eșecuri pe diferite planuri precum și tulburări de caracter sau morale. Revoltat, el se poate orienta spre delicvență, începe să mintă, comite furturi pentru a-și putea satisface lipsurile.

Atunci când condițiile oferite nu corespund necesităților sănătății și ale creșterii sale fizice și morale, el poate opta fie pentru rebeliune, fie pentru descurajare, de o parte mânie, neliniște, de cealaltă, incapacitatea de a se afirma, pierderea încrederii în sine.

Situațiile copiilor sunt extrem de variate. Sunt cazuri în care un anumit anturaj îi lasă copilului impresia de ostilitate, ceea ce face ca lumea să-i apară ca fiind dușmănoasă. Această impresie se explică prin insuficiența organului infantil de gândire. Dacă familia nu ia măsuri preventive, sufletul unui asemenea copil se poate dezvolta în așa fel încât mai târziu el să vadă lumea exterioară un domeniu absolut ostil. Impresia de ostilitate se amplifică de îndată ce copilul se confruntă cu dificultăți mai mari.

Mediul familial acționează concomitent printr-un fel de osmoză și prin imaginile pe care le prezintă copilul pentru a-l ajuta să se încadreze în existență și să se dezvolte după modelul celor care îl înconjoară și cu care el este în mod firesc înclinat să se identifice. Într-un mediu dizarmonic, este, evident, mai dificil pentru individ să se identifice și să-și găsească unitatea interioară. Cu toate acestea, nu există situație familială perfectă, dificultățile sunt inerente existenței și, fără îndoială, ele sunt chiar necesare formării unei ființe, atunci când nu-i depășesc forțele.

Este normal și îmbucurător că nu toate mediile familiale prezintă exact aceeași înfățișare, însă o anumită înțelegere a funcției familiei și a reacțiilor copilului (oricare ar fi circumstanțele) îl poate ajuta pe copil să utilizeze în mod pozitiv elementele care îi sunt furnizate de către anturaj și să învingă obstacolele pe care riscă să le întâlnească întotdeauna în drumul său.

Fiecare copil este oglinda universului său familial. Diferențele de ordin economic, sociocultural sau de altă natură, sunt realități cu un puternic impact asupra dezvoltării personalității copilului și a formării lui în conformitate cu idealul social și cel personal în ciuda acestor diferențe, familia, ca instituție, prezintă anumite însușiri comune.

Toți părinții năzuiesc să-și vadă copiii mari, sănătoși, adaptați și acceptați în societate, bine pregătiți pentru viața profesională. Mulți dintre ei abandonează cursa. Unii o fac din ignoranță, unii din lipsă de răspundere, alții din imposibilitatea de a-și juca rolul până la capăt, din variate motive.

Prin familie sunt conservate și transmise urmașilor obiceiurile, tradițiile socio-culturale, mentalitățile, prejudecățile. Bunicii- părinții-copiii urmează în esența intimă familială, traseul marcat de antecesorii. Asimilarea de către copii a cutumelor familiale se produce, în general, fără a fi comunicată verbal doar în virtutea situației de coabitare.

Regulile explicite ale educației se învață doar în măsura în care familia își propune acest obiectiv sau doresc să le cunoască. În cele mai multe cazuri, părinții așteaptă să meargă copilul la școală, debarasându-se de orice responsabilitate față de evoluția lui ulterioară. Componenta atitudinală a părinților, exprimată spontan în situațiile de viață curentă, dominată de tradiție și mentalități, exercită cea mai puternică influență asupra conduitei morale a copilului. El percepe nemijlocit reacțiile părinților și le asimilează ca atare.

În primii șase ani de viață, la preșcolari, învățarea morală, în special, se produce intuitiv, prin imitație. Circulația informației în cadrul grupului familial se produce rapid, pe toate canalele, atât în plan vertical cât și în plan orizontal, chiar în familiile cu mulți membri. Între membri unei familii raportul de interdependență este foarte complex. Este tocmai elementul care asigură unitatea familiei. Un eveniment nedorit, de natură să creeze o fisură la un nivel sau altul, reverberează asupra întregului sistem creând dezechilibre ale căror efecte pot prejudicia unitatea.

Copilul cu cerințe educaționale speciale se adaptează greu la relațiile interpersonale, de aceea părinții trebuie să joace rolul de mediator între copil și persoanele străine. Uneori părinții pot dramatiza excesiv reacțiile inadecvate venite din partea unei persoane străine, identificând o falsă rea intenție într-un gest oricât de neutru. În alte situații, ei neagă tot ceea ce copilul observă în jurul său legat de propria deficiență, insistă pe răutatea și ipocrizia persoanelor din anturaj, cultivând la copil convingerea că lumea în care trăiește este rea. Pe de altă parte, unii părinți refuză să țină cont de dificultățile sociale determinate de deficiență. În acest fel, ei îi împiedică pe copii să înțeleagă și să accepte toate aspectele legate de propria deficiență.

Datorită acestui rol suplimentar de mediator, reacțiile părinților în fața unui copil cu *CES* capătă o importanță majoră. Părinții reacționează prin supraprotecție, acceptare, negare sau respingere.

Lipsa de supraveghere, dezinteresul, indiferența față de ceea ce gândește copilul este o altă mare greșeală educativă, care duce adesea la pierderea lui de sub control, acesta devenind un copil-problemă din punct de vedere social.

În familiile dezorganizate copiii suferă și prezintă tulburări nervoase, de somn, de poftă de mâncare, sunt triști, neliniștiți. Astfel de reacții au copiii în cazul când părinții se ceartă frecvent, nu se înțeleg, dar mai ales în cazul familiilor incomplete (prin deces, divorț, lipsa îndelungată a unuia dintre părinți).

Psihicul copilului este sensibil față de situațiile anormale care se petrec în familie. El simte cele mai mici schimbări de afecțiune față de el și între părinți, este puternic tulburat de certuri, neînțelegeri.

Pentru buna dezvoltare a copilului, pentru formarea unei personalități armonioase, căldura căminului părintesc, afecțiunea părinților, înțelegerea familială sunt esențiale. În creșterea, educarea și formarea acestuia este nevoie de mult tact, de o îmbinare corectă a înțelegerii și afecțiunii cu autoritatea părintească, astfel încât să lucreze disciplinat, dar cu plăcere, respectându-și și iubindu-și părinții. Să nu insultăm, să nu lovim copilul care a greșit, el se va speria, nu ne va mai respecta, iar cu timpul se va obișnui cu bătaia, se va îndepărta sufletește de părinți.

„*Meseria*” de părinte este grea. Adevărata căldură familială se întâlnește în familiile în care părinții sunt în bune relații, se preocupă suficient, cu dragoste, dar și cu autoritate părintească de copiii lor, pentru care sunt și trebuie să rămână modele vii, exemple demne de urmat. O mare importanță are și nivelul de instruire, bagajul de cunoștințe al părinților, pentru buna educare, socializare, implicare activă și conștientă în terapiile de ameliorare a deficiențelor.

Însă atmosfera din fiecare familie este hotărâtoare în dezvoltarea copilului, fapt pentru care în continuare voi evidenția principalele tipuri de familii care-și pun amprenta, de multe ori iremediabil pe personalitatea, caracterul și dezvoltarea armonioasă a copilului.

2.1. TIPURI DE FAMILII

Copilul se dezvoltă sub imperiul legilor informității, trăiește prin ascultare și imitație. De aceea este bine ca fiecare copil să aibă un exemplu bun de urmat în viață, iar familia trebuie să-i ofere acest model.

Relațiile intrafamiliale, prin repetabilitatea lor zilnică, exercită o puternică influență asupra dezvoltării și comportării copilului. Pentru a-și îndeplini în mod

corespunzător rolul educativ care-i revine, familia trebuie să-și desfășoare existența potrivit principiilor morale, să fie bine încheagată și unită, astfel încât modul de viață al părinților, comportarea lor în familie și în societate, să fie, continuu exemple pozitive pentru copii. Copiii au nevoie de afecțiunea, îngrijirea, sprijinul și îndrumarea ambilor părinți. Însă nu toate familiile sunt la fel, nu toți părinții au capacitatea și educația necesară pentru a înțelege care este rolul lor în formarea personalității copiilor lor.

Astfel, în societatea noastră există mai multe tipuri de părinți, de familii.

Părinții echilibrați ajung rapid în stadiul de acceptare, se maturizează și pornesc la acțiune. Caracteristica acestei familii constă în realismul cu care membrii ei privesc situația. După ce cunosc situația reală a copilului, ei își organizează viața în așa fel încât să acorde atenție copilului cu nevoi speciale. În funcție de diagnosticul și prognosticul dat, părinții vor găsi resursele necesare pentru a acționa singuri sau cu ajutorul celorlalți membri ai familiei pentru a-l ajuta pe copilul cu cerințe educative speciale.

Acești părinți știu : „ *ce este necesar*”, „*cand si cum trebuie oferit*”, „*ce, cum și cât de mult*” se poate cere copilului cu nevoi speciale. Aceste reguli constituie un adevărat ghid al comportamentului față de copil.

Un rol important îl joacă, acești părinți, în medierea relației dintre copil și mediul exterior. Ei mențin un climat de toleranță și de egalitate în sânul familiei și în societate. Un copil cu **CES**, chiar dacă este susținut, are probleme legate de comportamentul natural în fața unei persoane străine. În acest caz, părinții joacă un rol de mediator între două persoane. Această intervenție va permite depășirea jenei și tensiunilor ce pot apărea în cadrul relațiilor interpersonale. Rolul de mediator este ușor de îndeplinit de către părinții echilibrați, care abordează totul cu calm.

În cadrul unei familii echilibrate copilul cu **CES** are drepturi și obligații egale. Ei trebuie să aibă relații de reciprocitate și de egalitate cu frații și cu surorile sale, să se simtă *ca toată lumea*. Dacă se simte egal în familie, el va ajunge să se simtă egal și în societate. Practic, familia joacă rolul unui laborator în care copilului cu **CES** i se oferă oportunitatea de a-și găsi locul și de a se obișnui cu situația în care se află.

Copilul cu **CES** trebuie să se regăsească pe același plan afectiv cu frații și surorile sale. El nu trebuie să monopolizeze dragostea părinților, chiar dacă are nevoie de o atenție și de o îngrijire suplimentară. În familiile echilibrate, acest copil este egal cu frații și surorile sale, dar în același timp este îngrijit corespunzător. În acest context copilul se dezvoltă în armonie cu cei din anturajul său, care-i acceptă dificultățile.

Familia impune copilului unele restricții, încurajează activitățile gospodărești și mai ales pe cele de autoîngrijire, stimulează abilitățile fizice și sociale ale copilului.

O persoană cu **CES** are nevoie de a fi recunoscută pentru ceea ce este și așa cum este. Atmosfera familială va fi caldă doar atunci când fiecare membru își ocupă locul care îi aparține.

Părinții echilibrați sunt calmi, deschiși și își manifestă frecvent dragostea. Caldura implică deschidere către cei din jur, plăcere, atenție, tandrețe, atașament. Acești părinți zâmbesc des, își încurajează copiii fără a folosi critici permanente, pedepse, amenințări. Copiii acestor părinți vor fi atenți, prietenoși, cooperanți și stabili emoțional.

O altă categorie de părinți sunt *părinții indiferenți*. Acești părinți reacționează printr-o hipoprotecție, prin nepăsări, lipsă de interes. Lipsa de afecțiune, suprasolicitarea copilului, respingerea conduc la o astfel de situație.

Copiii resimt lipsa de afecțiune deoarece părinții demonstrează copiilor o lipsă de interes, de afecțiune, de îngrijire. Frecvent, acești părinți, sunt reci, ostili, își ceartă copilul pentru nimicuri, îl pedepsec sau îl ignoră. În aceste familii au loc certuri frecvente, iar copilul este antrenat în disputele dintre părinți.

Părinții lipsiți de afecțiune sunt cei care nu pot accepta sacrificarea vieții profesionale.

Pentru copilul cu **CES** situația este foarte dificilă. El se confruntă cu numeroase probleme pe care nu le poate depăși sau compensa. Dacă copilul nu este ajutat să le depășească, se ajunge la situația de eșec. Sentimentul de inferioritate care apare datorită eșecurilor ajunge să fie trăit intens, devenind traumatizant.

Frecvent, în această situație, copilul renunță ușor la eforturi, deoarece nu are o satisfacție mobilizatoare și ajunge la soluții ușoare sau la abandon școlar.

Suprasolicitarea copilului apare atunci când părinții nu țin seama de posibilitățile reale ale acestuia. Părinții unui copil cu **CES** au o reacție de negare a problemelor. Ei consideră copilul „*ca toata lumea*” și-i cer rezultate asemănătoare celor ale fraților și surorilor sănătoase. În acest caz, apare o suprasolicitare, care se soldează cu eșecuri demoralizatoare.

În situația eșecului părinții reacționează prin reproșuri și chiar pedepse repetate, care duc la apariția sentimentului de neputință, incapacitate și inutilitatea efortului.

Respingerea este o altă modalitate de hipoprotecție. Copilul cu **CES** este mereu comparat cu frații și surorile sănătoase și chiar ridiculizat.

Părinții se detașează emoțional față de acești copiii, dar le asigură o îngrijire corespunzătoare. Atitudinea de respingere se manifestă mai mult sau mai puțin deschis, sub forma negării oricărei calități sau valori a copilului, care este permanent ignorat și minimalizat. Aceste situații apar atunci când copilul nu a fost dorit. Părinții consideră că nu au nici un fel de obligații față de copilul lor. Chiar și în fața legii ei își declină responsabilitatea.

Caracteristica *părinților exagerați* este supraprotecția, o sursă de dependență. Acest comportament împiedică copilul să-și dezvolte propriul control, independența, inițiativa și respectul de sine. Însă, supraprotecția este un element negativ, generând negații atât din partea părinților, cât și din partea copiilor. Părinții care se simt vinovați devin exagerat de atenți, transformând copilul într-un individ dependent și solicitant pentru familie. Această permanentă solicitare va genera reacții de nemulțumire și ostilitate din partea părinților, reacții care-l vor face pe copil să devină nesigur.

Pentru copiii cu *CES* această situație este foarte dificilă, întrucât ei nu beneficiază de un regim care implică stimularea și antrenarea în activitățile casnice. Acești părinți vor reuși „marea performanță” de a crește un copil singuratic, lipsit de posibilitatea de a-și manifesta propria personalitate. Copilul se va confrunta cu greutățile vieții, dar nu va fi capabil să le facă față, deoarece nu a căpătat instrumentele cu ajutorul cărora să acționeze și să se apere.

În climatele boeme, părinții sunt caracterologic niște *nervoși*. Sensibilitatea lor avidă, îi face să fugă de cotidian, de obligațiile cotidiene. Consecința anarhiei lor este foarte adesea o anume formă de delăsare a copiilor, nu o delăsare afectivă, fără îndoială, ci o lipsă de prezență care provoacă o delăsare morală. Copiii cresc în grija altor persoane sau lăsați în voia lor, acestora le lipsesc puncte de reper în viață și o bază suficientă care să le poată garanta un sentiment de securitate, riscă mai târziu să fie ei însuși de o inconștiență gravă, dacă nu cumva o sublimare de ordin artistic, care nu le asigură o poziție solidă.

Părinții anxioși, mai ales dacă atitudinea lor este dublată de dorința de perfecțiune, fac ca asupra copilului lor să apese o presiune considerabilă. Fiecare dintre gesturile sale face să se nască teama.

Părinții infantili, refuză să se autodefinească în calitate de părinți și se retrag în fața oricărei luări de răspundere. Își resping copilul pentru că sunt prea absorbiți de propriile lor probleme de afirmare personală. Această depărtare, această distanță se anulează uneori brusc, ei adoptă atunci o poziție prea apropiată de cea a copilului printr-o identificare

exagerată. De fapt, copilul nu-și are locul în familie. Copilul unor *copii* riscă mai târziu să fie permanent exclus de la căutarea propriului eu.

Există și alte tipuri de familii infantile, în care, de exemplu, se remarcă prezența unei *mame-copil*, incapabilă să se ocupe cum trebuie de căminul ei. În aceste cazuri, majoritatea copiilor devin mici adulți, prematur *îmbătrâniți*, foarte adesea incapabili să se consacre sarcinilor potrivit vârstei lor. În familiile cu părinți incoerenți, copilul nu are la dispoziție un exemplu puternic cu care să stabilească relații continue.

Părinții prea indulgenți țin să-i acorde copilului tot ce-și dorește. Rezultatul fiind adesea catastrofal: copilul nu va putea, mai târziu, să sufere nici o frustrare, cultivând totuși un sentiment de vinovăție, ceea ce are adesea drept consecință un faliment din punct de vedere economico-social.

Preșcolarul reacționează astfel la orice frustrare, exprimându-și protestul prin crize de descărcare motorie, care sunt violente și spectaculare. Copilul urlă, se lovește cu capul de pereți, manifestându-și agresivitatea față de persoane sau obiecte. El scontează pe efectul teatral al acestor crize, asupra anturajului iar rezultatele nu întârzie să apară, uneori depășindu-i așteptările.

Factorii de precipitare ai crizei de mânie sunt gelozia, intoleranța la frustrare, imposibilitatea de a obține un anumit obiect pe care-l considera valoros. Copilul nu a fost învățat să respecte interdicția, el nu-și utilizează crizele de mânie pentru a-și menține proprietatea asupra unor jucării sau obiecte pe care le consideră importante ci pentru a obține ceva.

După cum se vede, climatul familial influențează adesea, într-un mod considerabil, dezvoltarea unei personalități. Diferitele tipuri de climate familiale pe care tocmai le-am schițat în linii mari, se vor manifesta în prezența unuia sau mai multor copii, în care se va adapta un anumit număr de reguli după care se va conduce educația lor. Atmosfera familială va comunica alegerea, adesea inconștientă a părinților, în ceea ce privește atitudinea lor în diferitele momente ale creșterii copilului.

2.2. .COPILUL CU C.E.S ÎN FAMILIE

Prin „cerințe educative speciale” înțelegem acele necesități educaționale complementare obiectivelor generale ale educației și învățământului, care presupune o educație adaptată particularităților individuale și caracteristicilor unei anumite deficiențe de învățare, precum și o intervenție specifică.

Din categoria copiilor cu C.E.S (cerințe educative speciale) fac parte copiii cu deficiențe , dar și copiii fără deficiențe, care prezintă manifestări stabile de inadaptare. Din

această categorie fac parte: copiii cu deficiențe senzoriale și fizice, copiii cu deficiențe mintale, comportamentale, copiii cu tulburări afective, emoționale, copiii cu handicap asociat, copiii cu dificultăți de cunoaștere și învățare, copiii cu deficiențe de comunicare și interacțiune. Din aceste motive expresia „cerințe educative speciale” cuprinde copiii care întâmpină greutăți la diferite activități, tulburări de conduită școlară, dificultăți de adaptare.

Fără îndoială, toți acești copii trebuie ajutați, dar modalitatea prin care se face aceasta presupune diferențieri: abordare diferențială, abordare individualizată (sau personalizarea abordării).

Identificarea cerințelor educative speciale și intervenția de sprijin, au ca scop final evitarea insucceselor școlare care pot avea influențe nefaste în dezvoltarea armonioasă a personalității.

Familia îl ajută pe copil să descopere viața *adevărată*, însă, nu trebuie să considerăm că viața devine *reală* abia atunci când noi am ajuns la o anumită vârstă. Viața *adevărată* începe chiar din prima zi de viață, iar, ca și pentru adult, ea este pentru copil explicare și schimb cu lumea ambiantă, după modalități care diferă, fără îndoială, în raport cu vârsta, dar a căror seriozitate, realitate și urgență nu este minimalizată de faptul că copilul are o vârstă mai mică. Dacă nu ar fi așa, nu s-ar vedea cu rigurozitate în ce fel copilăria este o pregătire pentru viața adultă, ea nu ar fi decât un joc. Dar chiar jocurile din copilărie sunt serioase. Bucuriile și supărările copilului nu sunt bucurii mici și supărări mici decât în ochii adultului, experiențele copilului nu sunt experiențe mici iar achizițiile nu sunt deloc achiziții mici.

Viața copilului este o viață reală, plină și grea chiar de la început și ea nu are deloc acel caracter de „*pseudo*” pe care adultul, preocupat de problemele personale, se simte înclinat să i-l atribuie cu mai multă sau mai puțină nostalgie sau vanitate.

În perioada preșcolară, unele cerințe morale, etice, sociale externe fiind reflectate de conștiința copilului, devin treptat interiorizându-se, organizatori interni ai conduitei. Caracterul activ al acestor cerințe se instituie lent și instabil în planul conștiinței. În acest sens, preșcolarul începe să manifeste atitudini variate față de acțiunile colective ale grupului, față de cele proprii, față de corectitudinea relațiilor umane ce-l cad sub observație. Așa pun bazele practice, elementare ale disciplinării conduitei, ale cinstei, modestiei și corectitudinii.

Relațiile copiilor cu adulții și cu ceilalți copii dobândesc un caracter relativ explicit, motivat, preșcolarul asimilând între timp unele forme de conduită, forme de

atitudini disciplinare. El învață să se poarte corect cu cei din jurul său, să vorbească liniștit și îngrijit, politicos, să salute, să mulțumească dacă i se oferă ceva, să ajute când i se solicită ajutorul.

În perioada preșcolară încep să se pună bazele a numeroase trăsături pozitive de caracter, generate de activități colective și mai ales de joc. Așa sunt o serie de trăsături operative ale caracterului ca: atitudinea atentă de colaborare și ajutor, spiritul de echipă, sociabilitatea, inițiativa, independența, hotărârea și parțial, chiar stăpânirea de sine.

Alte forme de acțiuni, cum sunt acelea în care preșcolarul prestează o activitate utilă, de pildă, face ordine, ajută la aranjat masa, stropește florile în fiecare zi, constituie condiții în care se dezvoltă o serie de importante trăsături ca hărnicia, perseverența, o atitudine pozitivă față de muncă și față de obiectele muncii. Prin aceasta încep să pună bazele operative practice ale personalității și ale caracterului.

În ceea ce privește motivația social- morală explicită a diferitelor acte de conduită, ea se dezvoltă lent, fiind expresia experienței cognitive generale a copilului.

Unii psihologi, dintre care *Jean Piaget*, considerau că în dezvoltarea comportamentului moral există etape ce reproduc faze ale dezvoltării social-umane.

Fiecare etapă a dezvoltării caracterului moral al copilului constituie terenul pe care au loc asimilarea, restructurarea și organizarea în continuare a conduitei în conformitate cu normele moralei sociale și ale educației, diversele influențe morale sunt asimilate în mod diferit de către copii, în funcție de fondul moral general dezvoltat până la un moment dat. Copilul dobândește, încă din a doua copilărie, o anumită receptivitate pentru ceea ce „*nu se potrivește cu fondul său moral*” și al mediului apropiat în care crește..

Familia ordonează integrarea socială a copilului, așa cum orientează și trebuința lui de a se defini, de a constitui ca personalitate unică și autonomă. Până la trei ani, dezvoltarea copilului este strâns legată de prezența adultului. Prezența activă a unei alte persoane, stimulează dezvoltarea mintală a copilului. Lăsat sigur, fără contacte sociale și mai ales afective, se va dezvolta greu, încet, este situația copiilor crescuți în afara mediului familial. Necesitatea unei prezențe umane se impune în prima copilărie cu atât mai mult, cu cât dominantă ei este activitatea senzoriomotorie. Copilul găsește suficienți stimuli vizuali, sonori, tactili în imediata lui apropiere. Spațiul explorat de copil se lărgeste din clipa în care începe să meargă. Prezența mamei alături de copil când începe să meargă este necesară și ca suport afectiv.

A mânca, așa cum cere gradul de civilizație la care a ajuns omul este o operațiune complicată, pe care copilul și-o însușește destul de greu. Copilul își imită părinții, iar, când

a învățat să mănânce frumos și curat, a devenit pentru el o obișnuință, va fi atent ca regulile, pe care le-a auzit de foarte multe ori repetate, să fie respectate. De aceea să nu fim surprinși dacă-l vom auzi spunându-ne „ *Nu vorbi cu gura plină* ”.

Copilul imită adultul și învățarea limbajului, însă rapiditatea cu care un copil învață să vorbească depinde de stimulii externi care se deosebește de la un mediu familial la altul. Părintele are un rol foarte important în acest proces, putând exercita limbajul și gândirea, stimulând curiozitatea copilului, folosind activități care manifestă pentru copil un interes spontan.

Fiecare copil are un fel propriu de a fi afectuos sau indiferent, vesel sau îmbufnat, închis sau vorbăreț. Aceste moduri de a reacționa depind în mare măsură de mediul familial.

De foarte multe ori un copil cu ADHD este catalogat ca și un „*copil rău*” și „*prost-crescut*” de foarte multe persoane, chiar părinți și cadre didactice. Într-adevăr sunt „*copii-problemă*” incapabili să se concentreze, mereu agitați, adesea agresivi, sunt adeseori un coșmar pentru cadrele didactice, pentru colegi, chiar și pentru propriii părinți. Dar acești copii nu au, în realitate, o problemă de educație, ci o problemă medicală.

Copilul cu ADHD mereu se foiește, nu stă așezat, nu-și așteaptă rândul, aleargă excesiv, este tot timpul "pe picior de plecare", acestea sunt doar câteva din caracteristicile copilului cu sindrom hiperkinetic cu deficit de atenție (ADHD). Potrivit specialiștilor, această tulburare neurobiologică a devenit una dintre cele mai frecvente afecțiuni comportamentale întâlnite la copii. Această tulburare este caracterizată prin neatenție, hiperactivitate și impulsivitate. Simptomele pot apărea fie la grădiniță sau școală, fie acasă. Medicii au observat că băieții sunt mai frecvent diagnosticați cu ADHD decât fetele. Simptomele pot varia în funcție de sex, astfel la băieți sunt observate mai des semne precum impulsivitate și hiperactivitate, în timp ce în cazul fetițelor, neatenția este cea care predomină. Identificat la timp, poate fi tratat cu succes susțin specialiștii. Este foarte important ca un părinte să recunoască simptomele. În cazul în care se observă că micuțul este hiperactiv și prezintă simptome precum: se foiește, nu poate sta așezat, vorbește mult și fără să se gândească înainte, îi întrerupe pe ceilalți, are dificultăți în menținerea atenției, nu ascultă, nu duce lucrurile până la capăt, nu se organizează, pierde lucruri importante, este recomandată consultarea unui specialist. Neidentificat la timp și netratat, ADHD-ul poate avea consecințe grave pe termen lung, care pot duce la eșec școlar, depresie, probleme de interacțiune socială.

Dacă în sânul familiei, modul de comportare a copilului cu ADHD are o oarecare importanță, în relațiile colective, capătă semnificații noi și extrem de importante.

Jocul copiilor cu ADHD este lipsit de ordine și disciplină în acțiunile de joc. Neexistând ordine în acțiuni sale, copilul nu poate s-o descopere și s-o respecte în cadrul colectivului. Jocul, în care părintele nu intervine ca partener, doar îl dirijează, contribuie la formarea și dezvoltarea disciplinei copilului. Jocul de rol este calea prin care copilul ajunge la o cunoaștere a activității oamenilor, a relațiilor sociale dintre ei. Jocul influențează în mod hotărâtor asupra formării aspectului moral al copilului, constituind o practică bazată pe reguli morale de comportare în colectiv, reguli privind relațiile participanților la joc și organic legate de rol. În joc, copiii învață cel mai ușor să-și domine comportarea.

Viața lui de familie trebuie să fie o prelungire a vieții de grădiniță și invers. De aceea părinții trebuie să conștientizeze că jocul este un mijloc important și el trebuie să se desfășoare, pentru a-și atinge scopul, ca orice activitate colectivă, prin respectarea regulilor, copilul să se poată integra ușor în viața și activitatea de mai târziu.

Extrem de importante pentru acțiunile și stabilitatea familie sunt relațiile de comunicare și interacțiunile membrilor ei. Interacțiunile familiale influențează fiecare individ, influența resimțindu-se în comportamentul acestora. Datorită repetabilității zilnice a interacțiunilor dintre membri săi, familia exercită o influență puternică asupra dezvoltării comportamentului copilului, după cum acesta influențează la rândul său familia.

Voi prezenta pe scurt prima mea experiență la catedră cu un copil cu *C.E.S.*

A.L era un copil de 3ani când a venit la grupa mea, încă de la înscriere mămica acestuia mi-a prezentat situația familială a copilului și problemele de sănătate ale acestuia. A.L a fost examinat de specialiști și diagnosticat cu retard mental cu întârziere în dezvoltarea limbajului și A.D.H.D. Copilul, singur la părinți, provine dintr-o familie modestă, dar care face eforturi pentru a-i asigura copilului confortul, terapia și afecțiunea de care are nevoie copilul. Din prima clipă de dialog cu mama mi-am dat seama că ea își dorește și se implică activ în ameliorarea simptomelor copilului. Copilul primește afecțiune, și se bucură de toată atenția părinților, bunicilor, însă simte nevoia de a i se da mereu încredere în forțele proprii.

În activitățile educative am abordat un conținut diferențiat în funcție de capacitatea copilului, am elaborat un plan de intervenție împreună cu consilierul educativ al unității.

La grădiniță, copilul încearcă să se integreze în activitățile de grup, să participe activ la activitățile desfășurate la nivelul clasei. La început timid, în prezent socializează

pentru a stabili relații de prietenie cu colegii, pentru a-și împărtăși bucuria și emoțiile cu aceștia. Memoria voluntară este deficitară. Pentru memorarea unui material, a unor cunoștințe – poezii scurte, roluri – este necesar un număr mare de repetiții. Uită destul de repede ceea ce memorează cu destul de mare dificultate. La nivelul gândirii se remarcă dificultăți în ceea ce privește operațiile fundamentale (analiza, sinteza, compararea, generalizarea și abstractizarea). Flexibilitatea în gândire este absentă. Realizează în etape un răspuns corect, fiind capabil să folosească răspunsul primit din aproape în aproape. A avut loc o întârziere în apariția și dezvoltarea limbajului (primele cuvinte inteligibile le-a putut pronunța abia la 3 ani). În prezent predomină limbajul monologat, vocabularul este redus, exprimarea este greoaie. Copilul este emotiv în discuții libere cu persoane cu care nu este familiarizat. Atenția și interesul sunt inegale, fluctuante. Însă, după doi ani se observă o evoluție favorabilă, o dezvoltare acceptabilă și eforturi din partea copiilor și a părinților de a se integra cât mai bine în toate activitățile grupului.

A.L. este atras de activitățile practice, preferă să participe la jocurile de construcții, la activități pe grupuri mici. Este încântat atunci când este laudat, apreciat, atunci când cei din jur (mama, tata, bunicii, educatoarea, colegii) îi oferă încredere în forțele proprii – toate acestea ducând la dezvoltarea stimei de sine.

Într-o familie în care domnește o atmosferă de stimă reciprocă, care manifestă stabilitate, iar membri ei se declară satisfăcuți de rezultatele interacțiunilor în care copilul ocupă un loc central.

Sensul comunicării nu se reduce doar la aspectul ei funcțional, adică la schimbul de mesaje, ci se poate iniția și menține pe baza unei motivații mai profunde, pentru a păstra apropierea și buna înțelegere în familie. O mare atenție ar trebui acordată, de către părinți, comunicării cu copiii, încă de la o vârstă foarte fragedă. Primele relații sociale ale copilului se leagă de mama sa cu care alcătuiește un cuplu social, dar asta nu înseamnă că tatăl trebuie exclus sau să nu încerce să comunice cu copilul.

Cea mai mare achiziție a copilului referitoare la comportamentul lui social, este dialogul. În urma unor interacțiuni reciproce care încep chiar de la naștere și se desăvârșesc pe parcurs, în jurul vârstei de un an, copilul a învățat să susțină un dialog cu mama sau cu altă persoană. El înțelege că dialogul presupune doi parteneri în interacțiune și că ambii participanți trebuie să adere la joc. Copilul dobândește foarte repede aceste cunoștințe.

Toate dificultățile de adaptare ale cuplului au repercursiuni asupra echilibrului copiilor și a dezvoltării personalității lor. La menținerea înțelegerii în familie, contribuie

discuții și convorbiri, înțelegerea celuilalt, înțelegerea adevăratelor probleme și stabilirea nevoilor copilului

2.3.NEVOILE COPILULUI CU C.E.S

Nevoile copilului cu CES, ca și nevoile copilului normal, sunt aceleași : nevoia de o familie stabilă, hrană adecvată, de respect pentru abilitățile lui. Modalitatea în care nevoile sunt împlinite diferă de la familie la familie, de la cultură la cultură.

Satisfacerea nevoilor copilului este esențială pentru sănătatea și dezvoltarea optimă a copilului. Există tendința de a vedea nevoile fizice ale copilului ca fiind o prioritate. Este adevărat că fără hrană, somn, copiii vor muri. Totuși, un copil are nevoie de mai mult decât a i se împlini nevoile de bază: hrană, locuință, sănătate.

Un copil are nevoi fizice, emoționale, psihologice, sociale, spirituale. Nevoile se multiplică și se rafinează odată cu creșterea copilului. Potențialul copiilor nu se poate realiza fără respect, fără libertatea de opinie, de acțiune. Dacă îi lipsesc aceste ingrediente, starea de bine psihologic/emoțional este afectată. Nevoile copilului sunt interdependente: niciuna nu poate exista fără cealaltă. Fără sprijinul adulților aceste nevoi nu au cum să se realizeze: vulnerabilitatea, lipsa de putere a copiilor arată că sunt dependenți de adulți. Copiii au nevoie atât de familie, de accesul la sistemul de sănătate și educație.

Oriunde s-ar afla, de orice boală ar suferi, copiii au drepturi cu importanță egală și sunt esențiale pentru a garanta sănătatea, dezvoltarea și starea de bine. Copiii își încep viața ca ființe total dependente de cei mari, de aceea au nevoie de creșterea și ghidarea părinților pentru a deveni persoane independente.

„La fiecare stadiu de dezvoltare, copiii au nevoie de diferite resurse de la familie. (...) În primii ani ai copilăriei este vital să simți că sunt iubiți de cei din jur, iar la școală au nevoie să creadă că pot face față oricărei sarcini școlare.“ (Jerome Kagan, 2006).

După psihologul american *Abraham Maslow*, există 5 nivele ale nevoilor umane: primul, al nevoilor fiziologice, cele de siguranță, apoi de apartenență la un grup, de stimă de sine și autorealizare. Când o nevoie de la baza ierarhiei este satisfăcută, se poate trece la cealaltă. Pentru a susține nevoile copilului, înainte de orice trebuie înțelese, de aceea cele mai importante nevoi psihologice ale copilului sunt. Copiii au nevoie de atenție, iar dacă va fi ignorat în mod constant, copilul va adopta comportamente negative pentru a vă atrage atenția. Un copil este fericit când este acceptat de părinții săi. Un copil are nevoie de respect de sine pentru a fi respectat. Dacă copilul nu se respectă și nu este respectat, stima

de sine va scădea și se va simți neajutorat și neînsemnat. Cel mai rău lucru care i se poate întâmpla copilului este că nu va avea încredere în a-și trăi viața.

Fiecare vrea să facă parte dintr-un grup. Orice copil vrea să aibă locul lui în familie, grupul de prieteni. Dacă nu este respectat sau este neglijat, aceasta îi va afecta dezvoltarea sănătoasă.

Mulți părinți confundă nevoile cu dorințele copiilor. Un părinte are responsabilitatea să împlinească nevoile copilului, dar nu este responsabil ca toate dorințele copiilor să fie satisfăcute. Un copil căruia i se îndeplinesc toate dorințele – oricât, oricând, orice – nu va ști să se adapteze la lumea reală. Nu este întotdeauna simplu să faci distincția între cele două. Un copil are multe nevoi care pot și ar trebui satisfăcute. Granița dintre nevoi și dorințe este fragilă.

2.4.EFECTE POZITIVE ALE ATĂȘAMENTULUI ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII

A fi părintele perfect al unui copil este un lucru imposibil. În schimb este foarte ușor să ajungi să fii un părinte bun, plin de afecțiune pentru copilul tău. Părintele „*bun*” nu este o ființă omniscentă, un personaj atotputernic. Dimpotrivă, un părinte bun știe că este supus greșelii și își recunoaște greșelile. Această constatare este de altfel cea care permite dezvoltarea adulților capabili să-și accepte limitele și slăbiciunile, căci, ei au înțeles că a greși e omenește și că perfecțiunea nu ține de această lume.

Deci, familia, pentru a-și îndeplini nobila sa menire, trebuie concepută și realizată ca o operă de artă, cu migală, cu dăruire și pasiune. Numai astfel, în cadrul ei, se va realiza „*șlefuirea*”, modelarea unui copil plin de calitate și cu o personalitate puternică.

R.Togori spunea „...*sufletul omului se modelează datorită sufletului altui om.*”

Afecțiunea, aceea a părinților, mai ales în etapele timpurii ale dezvoltării copilului nu poate fi înlocuită cu nimic, prin nici un alt mijloc. Cu tact, măiestrie, pricepere, fără prețiozitate, ocolind calea moralizărilor excesive, a autoexemplificărilor de genul : „*astfel erau copiii pe atunci*”, „*când tata spunea*”, afirmații exacte dar lipsite de rezonanță afectivă apreciind exact ceea ce se potrivește sau nu, într-o situație dată, luând în considerare nu numai dezvoltarea mintală a copilului sau trăirile afective și năzuințele acestuia, se va găsi comunicării, a dialogului, a înțelegerii cu el. Copilul trebuie să fie întotdeauna încurajat de părinți și nu în ultimul rând susținut în calea pe care și-o va alege s-o urmeze.

Tuturor părinților din lume le place să viseze că vor da naștere unui viitor „mare om”, unei viitoare „femei celebre”. Ei își proiectează narcisismul și visele „ mărețe” în ființa care urmează să vină pe lume. Mai întâi de toate, orice copil este un copil imaginat care „trăiește” în mintea părinților. Dar, pentru a-i permite să crească, să-și formeze o personalitate, părinții trebuie să „poarte doliu” după copilul imaginat care „trăiește în mintea părinților”.

Căldura afectivă poate să îmbogățească climatul cel mai sărac. O familie, din punct de vedere material foarte săracă, dar bogată afectiv, unde între membrii familiei este o comunicare de bună calitate, este mult mai apreciată decât una care deține toate bunurile materiale, dar în care nu există comunicare, înțelegere între membri ei.

Dragostea familiei valorează mai mult decât orice bunuri materiale iar cei care simt acest lucru sunt copiii. Un copil care este iubit știe să ofere dragoste la rândul lui oamenilor din jur și în special familiei, are încredere în forțele proprii, deoarece știe că este susținut de familie, iar atunci când se confruntă cu o problemă nu va ezita să se adreseze părinților, pe când un copil care nu simte afectivitate din partea părinților, nu va face lucrul acesta. Crearea unui climat afectiv călduros ajută familia să nu se mai închidă din cauza rușinii.

Părinții trebuie să se implice alături de specialiști în educația copiilor, în acest fel se vor obține rezultate pozitive și stabile în dezvoltarea acestora. Părinții sunt cei care petrec majoritatea timpului cu copilul, din acest motiv trebuie priviți ca parteneri de către specialiști și provocați să investească în propriul copil. Comunicarea dintre specialiști și părinți este foarte importantă, specialiștii trebuie să le prezinte părinților nivelul de dezvoltare al copilului și planul de intervenție, iar părintele trebuie să întrebe atunci când are nelămuriri. Este foarte important ca părinții, încă de la început, să vorbească despre proiecte de viitor pentru copil, întrucât adeseori ei nu se mai gândesc să ducă copilul la grădiniță, la școală, la întâlniri cu prietenii. Părintele poate ajuta copilul să-și îmbunătățească achizițiile, să-l încurajeze, să-i ofere spațiu și să întărească comportamentele pozitive.

Implicarea părintelui în terapia copilului poate avea efecte pozitive sau negative asupra dezvoltării acestuia. Efectele pozitive se obțin atunci când părintele reușește să mențină un echilibru între intervenția terapeutică și joacă, și când părintele respectă nevoile esențiale ale copilului: nevoia de afecțiune- oferită necondiționat, nevoia de joc- liber fără a urmări anumite realizări. Efectele negative pot apărea atunci când părintele, copleșit de problema copilului, uită de aceste nevoi esențiale și i le oferă în mod condiționat și exagerat uneori. Copilul primește laude și îmbrățișări doar când reușește să achiziționeze

ceva, jocul are loc doar după anumite reguli, impuse de părinte pentru a învăța o anumită deprindere, iar desertul este oferit doar ca recompensă. Toate acestea pot fi derutante pentru copil și pot fi sursa unor comportamente nedorite pe viitor.

Un atașament puternic îl va ajuta să își atingă un potențial intelectual deplin, să aibă o gândire logică, încredere în alții, în sine, o mai bună suportare a stresului și a frustrării, să-și atenueze sentimentele de gelozie specifice preșcolarilor, să-și depășească durerile și grijile comune.

Un copil care simte căldura părinților, este capabil să lucreze cu eficiență și în lipsa părinților, pe când imaturitatea afectivă va face un copil să lucreze cu eficiență atâta timp cât părintele îl supraveghează și îl aprobă.

În orientarea conduitelor, afectivitatea joacă un dublu rol. Ea constituie la punctul lor de plecare motivația-trebuință, dorință, atitudine sau sentiment care servește la declanșarea acțiunii și suscită căutarea informațiilor necesare. La sfârșitul conduitei, ea reprezintă sancționarea-plăcere, durere, emoții-sentiment, care reține subiectul asupra motivațiilor primitive, deviindu-le și făcându-le din ce în ce mai complexe.

Afectivitatea copilului pare prea vie, prea explozivă pentru a putea face loc la sentimente veritabile. Sentimentele se învață în cursul raporturilor interpersonale. În sfârșit, sentimentul apare ca expresie a unei angajări a personalității pe cale de unificare, adesea, chiar el este un instrument al acestei unificări.

Copilul, se schimbă foarte repede, gândirea sa este foarte instabilă, raporturile sale sociale sunt prea puțin cugetate pentru a se putea vorbi de sentimente autentice. Din faptul că sentimentele copilului sunt în formare, nu trebuie să se deducă faptul că ele nu există. Sarcina principală a părintelui este pentru a ajuta la această formare, să se sprijine pe toate celelalte aspecte ale vieții afective, intelectualizându-le. Nu vor putea exista sentimente dacă nu au existat decât idei și conflicte de idei. Sentimentele se formează în același timp cu marile atitudini ale personalității.

Sentimentele sunt unul dintre instrumentele esențiale ale formării personalității, iar, în cursul copilăriei, imitația rămâne întotdeauna un procedeu puternic în formarea unor sentimente superioare.

În încercarea adultului de a educa emoțiile copilului trebuie avut în vedere că cele negative să nu se stabilizeze, evitând riscul transformării lor în trăsături dominante ale viitoarei personalități, de aceea activitățile copilului trebuie judicios organizate, să existe o măsură în distribuirea sarcinilor care să respecte particularitățile de vârstă, grupul și care să evalueze corect posibilitățile copilului.

Dezvoltarea afectivității, din perioada preșcolară trebuie raportată la procesul de identificare, mai întâi, cu modele parentale, iar după 5 ani cu alte modele care pot fi furnizate de contactele sociale și culturale ale copilului. În acest proces de identificare un rol important îl au părinții.

Pentru dezvoltarea socială, primul an de viață este de o importanță deosebită. Apariția zâmbetului, a comunicării afective, a comunicării verbale, dorința de companie, plăcerea declanșată de jocul cu adulții, sunt forme diverse și complexe de manifestare a comportamentului social. Un loc aparte în relațiile copilului cu mediul său îl ocupă relația cu mama, considerată de numeroși autori ca personaj al relațiilor de mai târziu.

În procesul socializării copilului un rol important revine și tatălui, dragostea și securitatea asigurată mamei transferându-se și asupra copilului. Cu toate modificările intervenite în ultimele decenii în statutul femeii, tatăl rămâne, totuși, purtătorul principal al valorilor comunității, valori pe care le încearcă să le impună și în familie, autoritatea, fermitatea, hotărârea împletite rațional cu afectivitatea pot realiza un echilibru favorabil dezvoltării copilului.

A. Berge (2009) sublinia că „ familia constituie un soi de personalitate colectivă a cărei armonie generală influențează armonia fiecărei părți”, astfel există 13 porunci ale părinților model:

1. Să dai copilului un sentiment de siguranță.
2. Să dai copilului sentimentul că este iubit și dorit.
3. Să-l înveți pe copil cu independența și să-l faci să-și asume responsabilitățile.
4. Să rămâi calm și să nu te șochezi de manifestările instinctului de copil cu **CES**.
5. Să eviți amenințarea, frica, pedeapsa.
6. Să fii cât poți de tolerant ca să eviți conflictele.
7. Să eviți să-l faci pe copil să se simtă inferior.
8. Să nu-l împingi pe copil dincolo de ceea ce este natural pentru el.
9. Să respecti sentimentele și datoriile copilului.
10. Să răspunzi cu franchețe la întrebările pe care copiii pot să le pună, cu răspunsuri adecvate vârstei lor.
11. Să te interesezi de ceea ce face copilul chiar dacă nu consideri că este ceva direct util.
12. Să tratezi dificultățile copilului fără să-l consideri anormal.
13. Să favorizezi creșterea, progresul, mai degrabă decât perfecțiunea.

Familia este locul unde copilul învață să fie iubit și să iubească, cu mult înainte ca el să fie în stare să facă asemenea distincție, este deci cadrul familial. Aici își vor găsi

satisfacțiile cuvenite, impulsurile sale primare, aici vor întâmpina frustrările inevitabile, temperate de dragoste, aici se vor nuanța prin jocul acomodărilor și renunțării de tot felul. Acesta este cadrul în care copilul își va putea investi toate resursele emoționale și va învăța treptat să le controleze, făcând încet-încet experiența întregii game a sentimentelor.

Fiindcă este un mediu mai ales afectiv, familia constituie o adevărată școală a sentimentelor, în acest fel familia modelează personalitatea copilului.

2.5.EFECTE NEGATIVE ALE LIPSEI DE ATAȘAMENT ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII

În ceea ce privește dificultățile pe care copilul le întâmpină din diferite părți și care au cauze de asemenea diferite, în special în cazul în care se observă că viața psihică a copilului a fost lipsită multă vreme de momente prielnice pentru dezvoltare, este limpede că va trebui să avem în vedere reacții eronate, atunci când la copil se instaurează necesitatea acomodării la condițiile lumii exterioare.

Copiii cărora le lipsește atașamentul, întâmpină dificultăți de relaționare cu ceilalți. Acești copii întâmpină mari greutăți în a învăța să construiască și să mențină relații de orice natură. Ei nu au învățat să le pese de alții. Primind foarte puțină dragoste, oferă cu mare dificultate la rândul lor, dragoste. Ei continuă să se comporte copilărește, acționând impulsiv. Au mari probleme în asimilarea unor reguli și legi. Datorită faptului că nu au încredere în alții multe dintre tipurile observate la astfel de copii se concentrează pe menținerea celorlalte persoane la distanță. Mulți dintre copii se interiorizează, fug de interacțiunea cu ceilalți. Această retragere poate lua forme diferite. Unii se retrag din punct de vedere fizic, în timp ce alții par să construiască un scut în jurul lor.

Un alt gen de retragere este asemănătoare cu teama. Atunci când părintele vrea să pună mâna pe copil, acesta se face mic.

Adesea, cei din familie interpretează aceste lucruri ca antipatii față de ei sau că vârsta copilului ar fi mare pentru a mai dori să fie alintat. Când copiii sunt încrezători că părinții lor vor fi acolo când vor avea nevoie sunt mai puțin supuși anxietății. Cea mai înspăimântătoare situație pentru un copil este aceea în care copiii au nevoie de părinte și acesta nu este disponibil. Acest tip de anxietate este accentuat la copiii care au fost mutați fără nici o pregătire sau în viața cărora au survenit brusc schimbări majore. Acești copii vor deveni extrem de posesivi și dependenți, iar acest comportament epuizează familia.

Unii copii cu probleme de atașament par să fie supracompetenți, să nu aibă nevoie de părinți. Acești copii vor insista să facă aproape totul pentru sine, chiar de la o vârstă fragedă, ca de exemplu: trezirea, spălatul, îmbrăcatul sau curățenia în propria lor cameră fără ca cineva să le ceară acest lucru sau să-i încurajeze să-l facă. Părinții unor astfel de copii simt foarte rar că este nevoie de ei.

Lipsa încrederii în cei din jur, pe care copiii cu un istoric dificil o experimentează, și luptele de putere în familie la care au fost martori, contribuie la accentuarea problemelor legate de control pe care aceștia le au. Acești copii întâmpină greutăți în menținerea în cadrul unor limite de comportament clar definite.

Cunoaștem cu toții importanța contactului vizual în stabilirea legăturii dintre copil și părinți și nu este deloc surprinzător faptul că mulți copii care au trăit experiențe dificile, stabilesc un contact vizual precar cu ceilalți. Acești copii sunt surprinși când cineva dorește să-i privească. Unii dintre ei stabilesc contact vizual stabilit de copil ca semnal al insolenței.

Aceste dificultăți apar atunci când afecțiunea membrilor familiei rămâne sub un anumit nivel. Această împrejurare are consecințe importante pentru dezvoltarea copilului. Comportamentul său va avea de suferit ca urmare a faptului că el nu învață să cunoască iubirea și nu știe să facă uz de ea, deoarece impulsul său afectiv nu îmbobocește. Iar când așa stau lucrurile în familie, există pericolul ca mai târziu să fie foarte greu pentru un om crescut în asemenea condiții să participe la un schimb viu de manifestări afective. Excluderea emoțiilor și a raporturilor tandre, face de acum parte constitutivă din ființa sa.

Lipsa de afecțiune, care în linii mari duce la o educație dură, reprimând orice manifestare de tandrețe, i-a determinat pe acești copii să se închidă de timpuriu față de asumarea pornirii, să se retragă din micul cerc al anturajului lor, în loc să-i integreze în propria lor viață psihică, ceea ce ar fi avut cea mai mare importanță pentru evoluția lor normală.

Neglijarea emoțională realizează aspecte mai subtile și constă în lipsa unor interacțiuni normale părinți-copii, cu grave consecințe pentru dezvoltarea afectivă a copilului. Neglijarea emoțională își manifestă consecințele foarte precoce încă din primul trimestru de viață.

Acești copii sunt apatici, nu răspund cu zâmbet atunci când li se vorbește prietenos. Copilul preferă să se joace cu o jucărie pe care o manipulează lipsit de interes, decât să participe la o interacțiune socială.

Părinții sunt primii profesori ai copilului și ei încep educarea lor în cadrul familiei. Noțiunile privind comportamentul parental sunt de obicei inspirate din propria experiență de viață a acestora. Astfel, experiențele pozitive dar mai ales cele negative au tendința să se perpetueze mai multe generații.

Aspectele prezentate sunt, desigur, numai câteva din multele care pot fi întâlnite, toate însă ar merita o mai mare atenție din partea psihologilor, educatorilor dar în special al familiei.

CAPITOLUL.III.- IMPORTANȚA COLABORĂRII GRĂDINIȚĂ-FAMILIE ÎN DEZVOLTAREA PERSONALITĂȚII, EDUCAREA ȘI SOCIALIZAREA COPILULUI CU C.E.S.

Nici o altă instituție, oricât de calificată ar fi, nu este atât de direct sensibilă la exprimarea trebuințelor, la manifestarea slăbiciunilor sau a potențialului de dezvoltare al copilului, fiindcă nici o altă instituție nu cuprinde ființe legate de copil în mod atât de direct și atât de vital ca tatăl sau mama.

Fără îndoială, omul este o ființă socială deoarece societatea și omul formează o unitate indisolubilă. Socialul, pentru copil, reprezintă un dat, ceva preexistent în care urmează să se integreze, dezvoltându-și personalitatea dar în același timp punându-și amprenta și asupra configurației socialului. Numai inserat în colectivitate, copilul se poate dezvolta, evolua, recupera, datorită efectului socializator al acestora.

Comunitatea este un remediu împotriva izolării și singurătății, un impuls profund care mobilizează și sensibilizează ființa umană pentru a stabili și întreține relații cu ceilalți. Această trebuință se exprimă pe plan psihologic prin sentimentul apartenenței și satisfacerea acestei trebuințe este posibilă numai în cadrul unor colectivități umane

Cum este și firesc, cadrul inițial în care se manifestă este grupul familial, căruia i se adaugă pe parcurs grupurile spontane și grupurile educaționale. Astfel, grădinița ne apare ca fiind un cadru propice, care vine în întâmpinarea satisfacerii trebuinței de comunitate și a exprimării sentimentului de apartenență, iar modul în care este satisfăcută această trebuință se va resfrânge asupra personalității adultului de mai târziu.

Afirmația că familia constituie prima școală a omului este un adevăr pe care nimeni nu-l mai contestă astăzi. Influența familiei exercită asupra copilului într-o perioadă în care individualitatea lui oferă maximum de plasticitate. Ea este astfel hotărâtoare în formarea profilului personalității, trasând primele contururi peste care vor veni să se suprapună celelalte influențe. Principalul domeniu de influențare al familiei este cel afectiv. În cadrul familiei copilul învață să fie iubit și să iubească înainte chiar de a fi în stare să facă deosebirea între esența acestor două forme de activitate.

Familia trebuie să-și cunoască răspunderile, dar și limitele și, mai ales, să le accepte pe acestea din urmă, colaborând cu toți ceilalți factori educativi. Familia trebuie înarmată cu cunoașterea științifică a prolelor de educație, să cunoască și să accepte aportul instituțiilor specializate în această direcție-

Caracterul spontan și atractiv al activităților din grădiniță, face posibilă o mai bună cunoaștere a copilului. Inițiativa și libertatea de acțiune caracterizând viața de grădiniță,

copiii au prilejul să se manifeste nestingherit, dezvăluindu-și toate potențele, toate înclinațiile.

3.1. COPILUL CU C.E.S DE VÂRSTĂ PREȘCOLARĂ

Copilul este ființa umană în dezvoltare spre statutul de personalitate iar copilăria este perioada de vârstă în interiorul căreia se realizează cele mai profunde și importante procese de dezvoltare a organizării psiho-comportamentale a omului.

Există trăsături comune ale dezvoltării copiilor normali și a celor cu C.E.S. Cum ar fi tendința organismului de a parcurge aceleași stadii ale dezvoltării. În consecință, sensul general al procesului dezvoltării ne obligă la asigurarea unui trunchi comun, atât activităților educative obișnuite, cât și activităților terapeutice specializate.

Educația terapeutică a copiilor cu C.E.S nu trebuie privită ca un alt tip de educație, ci ca o educație obișnuită, dar cu adaptările necesare pentru a fi cât mai eficientă în situațiile concrete în care se află aceștia. Unul din obiectivele centrale ale intervenției educativ-terapeutice este să stimuleze, să întrețină și pe cât posibil, să direcționeze acțiunea mecanismelor compensatorii ale organismului afectat.

Dezvoltarea la om înseamnă formarea treptată a individului ca personalitate, proces complex bazat pe creștere, mai ales în plan biomorfologic, maturizare, mai ales în plan psihofuncțional și pe socializare, în planul adaptării la condițiile mediului comunitar.

Dezvoltarea psihică se caracterizează prin *“achiziționarea, evoluția, modificarea și ajustarea unor atribute și instrumente ale personalității – cu elementul ei său central, conștiința – la condițiile mediului (biofizic și cultural)”*.

“În dezvoltarea psihică pot avea loc opriri sau chiar regrese sub influența unor factori deterioranți, stresanți, tensionali, etc. Întârzierile dezvoltării psihice pot fi întârzieri de apariție a unor conduite superioare sau a unor conduite noi (întârzieri în structurarea vorbirii la copiii mici) sau întârzieri de dezvoltare psihică propriu-zisă (după ce conduitele s-au constituit). Fiind în cea mai mare parte dependentă de caracterul și conținutul influențelor educative, dezvoltarea psihică constituie finalitatea principală a procesului de învățământ”. (Popescu , 2005)

Tulburările procesului dezvoltării sunt inerente oricărei deficiențe sau incapacități cu caracter complex, generatoare de inadaptații stabile, adică unei stări de handicap.

Astfel, dereglarea funcționalității normale a parametrilor fundamentali a dezvoltării psihice duce la tulburări ale procesului dezvoltării cu consecințe asupra procesului adaptativ.

O tulburare de dezvoltare este considerată o deficiență , determinată de un handicap mental sau fizic, care limitează substanțial funcționarea în trei sau mai multe domenii majore ale activității esențiale (autoigiena, mobilitatea, învățarea, recepția și emisia limbajului, capacitatea de autoconducere, abilitatea de a trăi independent, autonomie economică suficientă); reflectă necesitățile persoanei pentru îngrijire planificată, tratament sau alte servicii pentru perioade îndelungate sau chiar pentru întreaga viață.

Întârzierile în dezvoltare sunt determinate de mai mulți factori cauzali cum ar fi gradul de extindere a disfuncției la copil, calitatea mediului, concretizată în nivelul îngrijirii acordate de structura relațiilor sociale dintre copil și ceilalți membri ai comunității, modul de aplicare a unor programe de recuperare, în special din categoria celor destinate intervenției timpurii.

Principalele tulburări de învățare sunt deficiențele de atenție, deficiențele de motricitate generală și fină și de coordonare spațială, deficiențele în prelucrarea informațiilor perceptive, mai ales auditive și vizuale, în strânsă legătură cu insuficiențe ale memoriei de scurtă durată, insuficiențele în ceea ce privește strategiile de învățare, diferite tulburări de limbaj, dificultăți de citire și scriere, dificultăți în însușirea simbolurilor matematice, a calculului matematic și a noțiunilor spațio-temporale, tulburări ale comportamentului social, dificultăți în stabilirea de relații interpersonale.

Cunoașterea psihologică a copilului are, ca unul din obiectivele sale principale, evidențierea și analiza dezvoltării psiho-comportamentale, sub aspectul factorilor, conținutului mecanismelor și ale legilor. Aceasta presupune ca demersul cognitiv să nu se fixeze doar asupra prezentării și descrierii unor profiluri statice nelegate între ele printr-o condiționare logică.

În contactul cu mediul extern, întâi cel familial, apoi cel școlar, copilul exprimă ființa sa, ca o sinteză a imaginarului cu realul. Tocmai datorită acestei sinteze, cunoașterea devine dificilă dar și necesară. Pentru depășirea acestei dificultăți se recurge în cunoașterea personalității copilului la delimitarea unor vârste sau stadii ale dezvoltării.

Jean Piaget caracteriza stadiul vârstei preșcolare ca fiind stadiul „preoperațional” sau „al inteligenței reprezentative”. Gândirea simbolică și preconceptuală sunt specifice acestui stadiu datorită dezvoltării graduale a limbajului și implicit a abilității de a gândi în forme simbolice, astfel activitatea cognitivă se realizează cu ajutorul reprezentărilor sau imaginilor.

Reprezentările cu care operează gândirea mai sunt denumite și „preconcepțe” deoarece imaginile pe care le implică nu sunt o simplă copie a obiectului ci un complex de însușiri ce pot fi atribuite mai multor obiecte de același fel.

„Simbolurile imagistice” denumite de Jean Piaget sunt elemente ale gândirii preconceptuale care facilitează trecerea de la imaginile perceptive la operațiile mintale specifice gândirii conceptuale. Aceste simboluri exprimate cu ajutorul limbajului condensează însușiri ale obiectului împreună cu însușiri ale clasei din care face parte.

Jean Piaget caracteriza acest stadiu ca fiind preoperațional, deoarece copilul nu stăpânește încă operațiile logice, acestea fiind scheme care se desfășoară pe plan mintal, sunt acțiuni interiorizate devenite reversibile care permit copilului să realizeze „decentrări” și să ajungă la generalizări conceptuale. În acest stadiu gândirea este concentrată pe configurații imagistice, rămânând orientată în sens unic.

„Egocentrismul” este o altă latură a stadiului preoperațional. Copiii sunt centrați asupra propriilor percepții și asupra propriilor imagini ale situației în care se află.

În această perioadă stările afective se îmbogățesc și se diversifică, prin amplificarea lumii subiective interioare, care conduc la sentimentul de personalitate.

Dezvoltarea afectivă a copilului este pusă pe seama procesului „identificării”, adică a trăirilor afective generate de relațiile cu persoanele din apropierea sa.

Copilul se străduiește să se identifice cu modelele umane cele mai apropiate care sunt părinții. Câmpul afectiv se îmbogățește cu noi trăiri emoționale dacă cercul persoanelor cu care se identifică se lărgeste. Noile trăiri emoționale sunt rezultate din contradicția dintre trebuința de autonomie și interdicțiile impuse de adult.

La această vârstă este prezentă instabilitatea afectivă exprimată prin explozii afective, concretizate prin treceri bruște de la o stare pozitivă la una negativă și invers. Tot acum apar emoții și sentimente superioare, morale, estetice și intelectuale cum ar fi : sentimentul datoriei, sentimentul respectului, sentimentului rușinii, sentimentul prieteniei, sentimente estetice, sentimente intelectuale.

Acțiunile educative întreprinse la această vârstă sunt: educația simțurilor care implică exersarea analizatorilor, îmbogățirea câmpului perceptiv cu imagini despre obiectele din lumea înconjurătoare, acestea devenind temelia „gândirea reprezentativă”. Procesul cunoașterii pornește de la percepții de ansamblu din care se desprind treptat detalii.

Educarea simțurilor presupune educarea motricității, educarea privirii, educarea auzului, educarea echilibrului în mișcări.

Învățarea pe bază intuitivă apare în concepția lui Comenius, ca fiind integratoare astfel încât „auzul se unește cu vederea, iar vorbirea cu activitatea mâinii”.

Educarea imaginației se realizează prin anumite mijloace care sunt poveștile, basmele, desenele animate, jocuri spontane și de creație. Se impune însă un anumit echilibru între imaginar și real, fiind necesar pentru a preveni dereglările imaginației.

Educarea caracterului este în relație cu dezvoltarea funcțiilor psihice de cunoaștere și exprimă gradul de socializare a copilului, reflectă modalitățile și mijloacele de stabilire a legăturilor cu mediul social.

În această perioadă (a doua copilărie) se realizează tranziția de la stadiul senzorio-motric la cel al operațiilor concrete. Copilul se eliberează parțial de acțiunile motorii concrete pe care le înlocuiește cu acte simbolice fiind posibile numai datorită limbajului. Ceea ce se realizează prin acțiuni educative nu se poate realiza în etapa anterioară sau recuperat în stadiul următor.

Acest micuț se caracterizează prin fragilitatea lui fizică, care îl menține într-o stare de dependență față de adulți. Copilul trebuie să păstreze dragostea protectoare și generatoare de siguranță pe care i-o acordă adultul și de aceea trebuie să se conformeze normelor pe care i le impune acesta, constituirea instanțelor de control personale este unul din aspectele esențiale ale recunoașterii de către copil a unei realități exterioare lui.

Copilul înregistrează mai ales ce se reverberează emoțional pentru el și reține cu mai multă ușurință informația care este vizualizată printr-o imagine sugestivă.

Gândirea copilului între trei și șase ani se instalează tot mai temeinic în sistemul pe care îl constituie limba vorbită de anturajul său, câștigând în coerență, claritate, comunicabilitate și desprinzându-se de predominanța afectivă și activă. Limbajul are un rol crucial deoarece copilul manifestă o adevărată „foame” de cuvinte.

Cu ajutorul limbajului, clasele logice se constituie treptat, preconceptele câștigând generalitate și precizie, cu ajutorul experiențelor verbale sau concrete susținute de curiozitate și de nevoia de contact și comunicare.

Din cauza fragilității capacității de concentrare a copilului sunt necesare exerciții speciale de ameliorare a atenției.

Educația caracterială presupune dezvoltarea la copil a capacității de a-și conștientiza greșelile și eradicarea minciunii intenționate ce se instalează începând cu vârsta de 4 ani.

Activitatea esențială a copilului este jocul. În primii ani copilul nu acordă decât foarte puțină atenție celor de vârsta lui și este înclinat să-i trateze ca pe obiecte,

„raporturile sociale” fiind dorința de a pune stăpânire pe un obiect, este vorba despre „jocul solitar”. Abia la vârsta de 3 ani apare jocul paralel. Copiii se caută unul pe altul și stau bucuroși împreună, fiecare este sensibil la prezența altora, însă își urmărește activitatea individuală, tentativele de comunicare se arată rare și puțin fructuoase. De la vârsta de 5 ani se poate vorbi de jocul asociativ, grupul mărindu-se la patru-cinci parteneri. Grădinița reprezintă mediul în care copilul socializează, și-și satisface nevoia de joc, nevoia de prieteni.

3.2. MEDIUL GRĂDINIȚEI

Copiii sunt foarte diferiți când vin la grădiniță. Acest fapt se amplifică datorită intrării lor într-un alt mediu decât cel familial.

Grădinița solicită copilului mai mult control în conduită și o treptată decodificare a numeroase necunoscute ce țin, pe de o parte, de un mediu instituționalizat iar, pe de altă parte, de numărul mare de copii cu care vine în contact pe o durată variabilă de timp și cu care trebuie să se obișnuiască. La rândul ei, educatoarea are în grupă copii ce provin din medii relativ diferite, asupra cărora s-au exercitat influențe formative, uneori altele decât cele propuse de educatoare. Problemele psihologice care stau în fața educatoarei în legătură cu diferitele aspecte ale muncii sale de educație sunt câteodată îngreunate de intervenția familiei.

După familie, grădinița constituie prima experiență de viață a copilului în societate. Această instituție îl așează într-un cadru nou prin dimensiunile și conținutul său. Aici copilul ia cunoștință cu activități și obiecte care-i stimulează gustul pentru investigație și acțiune, îl provoacă să se exprime și îi propune angajarea în relațiile sociale de grup.

Grădinița este o instituție „pregătitoare” care are drept obiectiv să pregătească eficient și complex copilul pentru activitatea de școlar. Adaptându-și metodele la formele particulare ale vieții mentale ale copilului, grădinița încearcă să răspundă specificului activității fiecărei vârste și să identifice mijloacele și activitățile pentru o dezvoltare complexă a forțelor infantile în vederea maturizării lor.

Socializarea copilului își găsește negreșit terenul de preferință în grădiniță. Este necesar ca această experiență să nu fie prematură, ca inițierea să fie treptată. Adaptarea la noul cadru nu este întotdeauna ușoară și ea nu este determinată numai de personalitatea

educatoarei, atitudinile parentale și formele disciplinei familiale în care a fost crescut copilul joacă de asemenea un rol important.

Nu încapă îndoială că pentru majoritatea copiilor mai mari de 4 ani, grădinița oferă posibilități de stimulare și experimentare socială și intelectuală pe care rareori familia este în stare să le ofere.

Dacă contactul cu alții ne apare ca un accesoriu al dezvoltării personalității sale născânde, copilul are nevoie de singurătate, de liniște, de activitate autonomă, „mocoșind” în colțul său, cu comorile lui personale, el face descoperiri importante și învață să acționeze fără a fi motivat sau îndrumat de altcineva.

Copilul preșcolar începe să-și definească treptat începutul personalității sale. În cadrul grupei el trăiește prima experiență a vieții în colectivitate, a vieții sociale, alta decât familia. De la intrarea în grădiniță copilul realizează o adaptare la un anumit ritm al vieții cotidiene. Este vorba de încadrarea și respectarea unui anumit program de activitate. O primă preocupare organizatorică este sugerată de amenajarea spațiului în care-și vor desfășura activitatea copiii.

Sălile destinate activităților, pe lângă mobilierul adecvat trebuie să dispună de materiale de joc adecvate dezvoltării fizice, motrice, intelectuale și estetice, activităților colective ca și a celor individuale, activităților tematice sau libere. Ceea ce trebuie să fie dominant în modul de organizare este de a lăsa suficient loc pentru o atmosferă caldă, familiară, iar aceasta se poate realiza printr-o spațiere adecvată a sălii în care materialul didactic să permită contactul cu lumea sensibilă a ființelor și obiectelor.

Educatoarele sunt informate asupra importanței pe care îl au primii ani ai vieții în formarea personalității și rolul hotărâtor al mediului și climatului afectiv în care se desfășoară copilăria.

Preocuparea pentru organizarea spațiului în grădiniță, fie spațierea și aranjarea materialului didactic pe arii de interes și pe tipuri de activitate, fie imaginare și dotarea corespunzătoare a spațiilor cu material didactic, pe tipuri de activități sau efortul de a identifica soluțiile pentru ameliorarea sau înlăturarea dificultăților de adaptare a copiilor la activitatea de grup, capacitatea familiei la acțiunile educative prin prezență și participare, alegerea și organizarea conținutului activității conexe ierarhic la anumite obiective sunt numai câteva coordonate relevante ale activității cotidiene sau săptămânale ale educatoarei.

În grădiniță, copilul are contact direct cu alți copii de vârsta lui și cu adultul, educatoarea. Copiii sunt foarte diferiți, la fel sunt și relațiile dintre ei.

Educația necorespunzătoare primită în familie, lipsa de atașament sau deficiențele copilului în relația cu un alt copil. De aceea este foarte importantă dezvoltarea sentimentelor colective, de prietenie, respect reciproc. Acolo unde a greșit familia, intervine cu puterea sa binefăcătoare colectivul: grădinița și apoi școala.

Educarea în spirit colectivist constituie un important mijloc de a preîntâmpina și înlătura manifestările individualiste, egoiste pe care le întâlnim la copiii răsfățați.

Educația copiilor necesită un efort deosebit din partea tuturor, și acest efort trebuie făcut cu principialitate și perseverență.

3.3. STRATEGII DE INTERVENȚIE ȘI MODELE DE LUCRU CU COPIII CU C.E.S

Copiii pot manifesta un comportament provocator sau inadecvat, deoarece nevoile lor de învățare nu sunt satisfăcute sau deoarece întâmpină dificultăți sociale sau emoționale acasă sau la școală. Multe deficiențe sunt legate de diferite tipuri de comportament inadecvat. Copiii cu aceste diagnostice particulare și familiile lor au nevoie de ajutor din partea unei echipe multifuncționale și de sprijin din partea mai multor instituții.

Accesul la curriculum este una din barierele majore ale educației integrate a elevilor cu cerințe educative speciale. De principiu, în baza nondiscriminării, acești elevi trebuie să urmeze același curriculum ca și colegii lui. În același timp, pentru egalizarea șanselor, literatura și practica psihopedagogică utilizează concepte și strategii prin care se încearcă depășirea dificultăților inerente condițiilor particulare ale unuia sau altuia dintre elevii cu cerințe educative speciale: adaptarea curriculară, diferențierea curriculară, îmbogățirea curriculară, instruirea diferențiată.

Adaptarea de conținut se face prin izolarea și învățarea separate a fiecărui concept similară învățării în pași mici. Modificarea conținutului este doar temporară, în final, se ajunge la același conținut inițial.

Planul de intervenție este un text grilă bine completat ce se constituie într-un demers pentru a cunoaște copilul și a aviza măsurile educative care îl privesc. Acest demers necesită participarea atât a specialistului cât și a părinților. Planul de intervenție personalizată corespunde în fapt nevoii de abordare cât mai individualizată a problemelor de învățare și identifică teza potrivit căreia fiecare copil fiind diferit, fiecare problemă

trebuie cunoscută și tratată individualizat. El este un instrument conceput să răspundă nevoilor personale ale unui copil aflat în dificultate.

S-a observat recent o creștere a interesului pentru abordarea tulburărilor psihice apărute la copiii mici. Terapeuții se ocupă în mod special de consecințele psihopatologice ale carențelor afective și ale altor deficiențe legate de relația mamă – copil.

Deplasarea accentului de la tratamentul tulburărilor nevrotice clasice (anxietate, isterie, fobii, tulburări obsesiv-compulsive etc.), pe care Freud le considera domeniul specific al psihanalizei, spre tulburări ceva mai complexe, cum ar fi tulburările cronice de personalitate, pacienții « borderline » sau tulburările narcisiste ale personalității.

Deși psihoterapia dinamică este în primul rând o terapie individuală, se constată astăzi, o dată cu dezvoltarea psihoterapiilor de grup, de familie sau materiale, pătrunderea în cadrul unora dintre acestea din urmă a unor principii de natură psihodinamică. Psihoterapiile de grup au un caracter mai economic, îi înarmează pe pacienți cu modalități de funcționare eficientă în colectivitate și în același timp permit terapeutului să abordeze cuplurile și familiile ca sisteme complexe.

Jocul - modalitate de evaluare la copiii cu CES- reprezintă una din formele de manifestare a copilului. În mod obișnuit o asemenea activitate este izvorâtă din nevoia de acțiune, de mișcare a copilului- o modalitate de a-și consuma energia- sau de a se distra, un mod plăcut de a fi utilizat timpul și nu numai.

Jocul reprezintă un ansamblu de acțiuni și de operațiuni care urmăresc obiective de pregătire intelectuală, tehnică, morală, fizică a copilului. Elementul de joc imprimă acesteia un caracter mai viu și mai atrăgător, aduce varietate și o stare de bună dispoziție funcțională, de veselie și bucurie, de destindere, ceea ce previne apariția monotoniei și a plictiselii, a oboselii.

Atunci când jocul este utilizat în procesul de învățământ, el dobândește funcții psihopedagogice semnificative, asigurând participarea activă a copilului sporind interesul de cunoaștere față de conținutul activității.

Jocul reprezintă pentru copii o modalitate de a-și exprima propriile capacități. Prin joc, copilul capătă informații despre lumea în care trăiește, intră în contact cu oamenii și cu obiectele din mediul înconjurător și învață să se orienteze în spațiu și timp. Putem spune că jocul este „munca copilului”. În timpul jocului, copilul vine în contact cu alți copii sau cu adultul, astfel că jocul are un caracter social. Jocurile sociale sunt esențiale pentru copii cu C.E.S, întrucât le oferă șansa de a se juca cu alți copii. În aceste jocuri sunt necesare minim

două persoane care se joacă și comentează situațiile de joc (loto, domino, cuburi, cărți de joc etc.)

În perioada de preșcolar se desfășoară mai ales în grup, asigurându-se astfel socializarea. Din acest motiv, copiii cu *CES* trebuie să fie înscriși la grădinița din vecinătate, alături de copii sănătoși. Copiii sunt curioși, dar practici, astfel că ei vor accepta ușor un copil cu *CES*. Ei sunt suficient de simpli și deschiși pentru a accepta ușor un coleg cu probleme de sănătate. Perioada de preșcolar este cea mai indicată pentru începerea socializării copiilor cu *C.E.S.* La această vârstă, socializarea se realizează ușor prin intermediul jucăriilor și al echipamentelor de joc. Totuși, trebuie să fim atenți la unele probleme deosebite.

Psihologia jocului evidențiază importanța activării acestei metode mai ales în învățământul preșcolar și primar.

Relevând legătura dintre joc și munca copilului, Jean Piaget a pus în evidență aportul jocului la dezvoltarea intelectuală a șolarului. De aceea, el susține că „, toate metodele active de educare a copiilor mici să furnizeze acestora un material corespunzător pentru că jucându-se, ei să reușească să asimileze realitățile intelectuale care, fără aceasta, rămân exterioare inteligenței-copilului.

Prin joc, copii cu *CES* pot ajunge la descoperiri de adevăruri, își pot antrena capacitatea lor de a acționa creativ, pentru ca strategiile jocului sunt în fond strategii euristice, în care se manifestă istețimea, spontaneitatea, inventivitatea, răbdarea, îndrăzneala.

3.4.INTEGRAREA COPIILOR CU C.E.S ÎN GRĂDINIȚĂ

Educația integrată se referă la includerea în structurile învățământului de masă a copiilor cu cerințe educative speciale, pentru a oferi un climat favorabil dezvoltării armonioase și cât mai echilibrate a personalității acestora. Școala are datoria de a asigura șanse egale tuturor elevilor, a asigura posibilități maxime de dezvoltare fiecăruia, în funcție de aptitudinile și interesele sale.

Copiii cu *C.E.S.* pot prin joc să-și exprime propriile capacități, astfel copilul capătă prin joc informații despre lumea în care trăiește, intră în contact cu oamenii și cu obiectele din mediul înconjurător și învață să se orienteze în spațiu și timp. Datorită faptului în grădinița de copii se desfășoară mai ales în grup, jocul asigură socializarea. Jocurile sociale

sunt necesare pentru copiii cu *C.E.S.*, întrucât le oferă șansa de a juca cu alți copii, orice joc având nevoie de minim două persoane pentru a se desfășura.

Formele de integrare a copiilor cu *C.E.S.* pot fi următoarele: grupe diferențiate, integrate în structurile grădiniței obișnuite, grupuri de câte doi-trei copii cu *C.E.S.* incluși în grupele obișnuite, integrarea individuală a acestor copii în aceleași grupe obișnuite.

În grădiniță copilul cu tulburări de comportament aparține de obicei grupului de copii slabi sau indisciplinați, el încălcând deseori regulamentul grupei. Din asemenea motive, copilul cu tulburări de comportament se simte respins de către educatoare, colegi.

Elevii cu *C.E.S.* au nevoie de un curriculum planificat diferențiat, de programe de terapie lingvistică, de tratament logopedic specializat, de programe specifice de predare-învățare și evaluare specializate, adaptate abilităților lor de citire, scriere, calcul, de programe terapeutice pentru tulburări motorii. De asemenea vor beneficia de consiliere școlară și vocațională personală și a familiei. Stilul de predare trebuie să fie cât mai apropiat de stilul de învățare pentru ca un volum mai mare de informații să fie acumulat în aceeași perioadă de timp. Acest lucru este posibil dacă este cunoscut stilul de învățare al copilului, dacă este făcută o evaluare eficientă care ne permite să știm cum învață copilul, dar și ce și cum este necesar să fie învățat.

De asemenea copiii au nevoie de ajutor suplimentar din partea educatoarelor și colegilor, fiind nevoie să primească în activitatea desfășurată conținuturi și sarcini simplificate.

Elevii cu tulburări vizuale, tulburări de auz, cu dizabilități fizice, necesită programe și modalități de predare adaptate cerințelor lor educative, programe de terapie, rampe de acces pentru deplasare, asistență medicală specializată, asistență psihoterapeutică.

Elevii ce prezintă tulburări emoționale trebuie să fie din timp identificați astfel încât consultarea psihologului, a medicului neuropsihiatru și terapia să fie făcute cât mai precoce, cu implicarea tuturor factorilor educaționali (familie, cadre didactice). Consilierul școlar este și el de un real ajutor, el oferind consilierea copilului și a familiei.

Din experiența personală putem afirma că profesorul poate folosi în procesul de predare-învățare, evaluare diverse strategii și intervenții utile: crearea unui climat afectiv-positiv; stimularea încrederii în sine și a motivației pentru învățare; încurajarea sprijinului și cooperării din partea colegilor; formarea unei atitudini pozitive a colegilor; încurajarea independenței; creșterea autonomiei personale; încurajarea eforturilor; sprijin, încurajare și apreciere pozitivă în realizarea sarcinilor școlare, fără a crea dependență; Folosirea frecventă a sistemului de recompense, laude, încurajări, întărirea pozitivă, astfel

încât să fie încurajat și evidențiat cel mai mic progres; centrarea învățării pe activitatea practică; sarcini împărțite în etape mai mici, realizabile; adaptarea metodelor și mijloacelor de învățare, evaluare; organizarea unor activități de grup care să stimuleze comunicarea și relaționarea interpersonală (jocuri, excursii, activități extrașcolare, activități sportive, de echipă); sprijin emoțional; folosirea unui limbaj simplu, accesibil elevului și nivelului lui de înțelegere; instrucțiuni clare privind sarcinile și elaborarea unor programe individuale de lucru; stabilirea foarte clară a regulilor și consecințelor nerespectării lor în grupă și aplicarea lor constantă; așezarea copiilor cu hiperactivitate și deficit de atenție în primele rânduri, astfel încât să nu le distragă atenția restul colectivului și să fie așezat în apropierea copiilor care sunt acceptați de colectiv ca modele pozitive; încurajarea comunicării.

Poate fi dezvoltat un mediu afectiv pozitiv în care copiii să poată discuta cu lejeritate despre dificultățile pe care le pot întâlni și să aiba curaj să ceară ajutor. Într-o abordare incluzivă toți elevii trebuie considerați la fel de importanți, fiecăruia să îi fie valorificate calitățile, pornind de la premisa că fiecare elev este capabil să realizeze ceva bun.

Problematika educației copiilor cu CES a devenit în ultimii ani o preocupare aparte în rândul specialiștilor. Apariția conceptelor de educație integrată și școală incluzivă a determinat modificări fundamentale în percepția actului educativ.

Analizând particularitățile specifice procesului de învățare a copiilor cu diferite tipuri de deficiență, se ajunge la concluzia că una dintre calitățile esențiale ale curriculum-ului școlar vizează un grad cât mai mare de flexibilitate, astfel încât să permită fiecărui copil să avanseze în ritmul său și să fie tratat în funcție de capacitățile sale de învățare. Pentru aceasta este nevoie ca formularea obiectivelor, stabilirea conținuturilor instruirii, modalitățile de transmitere a informațiilor în clasă și evaluarea elevilor să se facă diferențiat.

Elaborarea unui curriculum flexibil și ușor de adaptat cerințelor educaționale ale fiecărui elev are la bază mai multe argumente: respectarea dreptului fiecărui copil la instrucție și educație pe măsura potențialului și capacităților sale; formarea la copilul deficient a unui registru comportamental adecvat care să permită adaptarea și integrarea sa socială printr-o experiență comună de învățare alături de copiii normali; asigurarea legăturii cu faptele reale de viață și familiarizarea cu o serie de obișnuințe privind activitățile de utilitate practică și de timp liber; dezvoltarea capacităților necesare pentru rezolvarea independentă (în limitele permise de gradul deficienței) a problemelor de viață,

autocontrol în situații dificile și practicarea unor metode și tehnici de muncă intelectuală care să asigure eficiență în adaptarea și integrarea școlară și socială.

În scopul eficientizării procesului de învățare pentru elevii cu CES sunt invocate câteva repere fundamentale; învățarea interactivă care presupune folosirea unor strategii de învățare focalizate pe cooperarea, colaborarea și comunicarea între elevi la activitățile didactice, precum și pe interacțiunea dintre cadre didactice, cadre didactice și elevi; elaborarea în comun a obiectivelor învățării (educator – elev) deoarece fiecare participant la actul învățării are ideile, experiențele și interesele personale de care trebuie să se țină seama în proiectarea activităților didactice; demonstrația, aplicația și feedbackul – orice proces de învățare (mai ales în cazul elevilor cu CES) este mai eficient și mai ușor de înțeles dacă informațiile prezentate sunt demonstrate și aplicate în situații reale de viață, existând și un feedback continuu de-a lungul întregului proces; modalitățile de sprijin în actul învățării – elevii cu CES au nevoie în anumite momente de un sprijin activ de învățare atât în timpul activităților desfășurate în clasă, cât și la activitățile din afara clasei, prin dezvoltarea unui parteneriat educațional cu anumite categorii de specialiști, cu familiile elevilor.

Metodele și procedeele de predare-învățare trebuie să fie selectate în raport cu scopul și obiectivele activității didactice, conținutul lecției și particularitățile elevilor (vârsta, nivelul dezvoltării psihice, tipul și gradul deficiențelor/ tulburărilor, tipul de percepție al elevilor – analitic sau sintetic), stilul de lucru al educatorului.

În activitățile didactice destinate elevilor cu CES se pot folosi metodele expositive, (povestirea, expunerea, explicația, descrierea) dar trebuie respectate anumite cerințe: să se folosească un limbaj adecvat, corespunzător nivelului comunicării verbale; prezentarea să fie clară, precisă, concisă; ideile să fie sistematizate; să se recurgă la procedee și materiale intuitive; să se antreneze elevii prin întrebări de control pentru a verifica nivelul înțelegerii conținuturilor de către aceștia și pentru a interveni cu noi explicații atunci când se impune acest lucru.

Metodele de simulare (jocul didactic, dramatizare) pot fi aplicate cu succes atât în ceea ce privește conținutul unor discipline cât și în formarea și dezvoltarea comunicării la elevii cu deficiențe mintale și senzoriale. Implicarea lor cât mai directă în situații de viață simulate, trezesc motivația și participarea activă, emoțională a elevilor, constituind și un mijloc de socializare și interrelaționare cu cei din jur.

Metoda demonstrației ajută elevii cu dizabilități să înțeleagă elementele de bază ale unui fenomen sau proces. Alături de metoda demonstrației, exercițiul constituie o metodă

cu o largă aplicabilitate în educația specială, mai ales în activitățile de consolidare a cunoștințelor și de antrenare a deprinderilor.

În activitatea educativă a copiilor cu cerințe educative speciale se poate folosi cu maximă eficiență învățarea prin cooperare. Lecțiile bazate pe învățarea prin cooperare permit evaluarea frecventă a performanței fiecărui elev care trebuie să ofere un răspuns în nume personal sau în numele grupului, elevii se ajută unii pe alții, încurajându-se și împărtășindu-și ideile, explică celorlalți, discută ceea ce știu, se învață unii pe alții, realizează că au nevoie unii de alții pentru a duce la bun sfârșit o sarcină a grupului.

Educația integrată îi va permite copilului cu CES să trăiască alături de ceilalți copii, să desfășoare activități comune, dobândind abilități, indispensabile pentru o viață cât mai apropiată de cea a valizilor, pentru o adecvată inserție socială.

Cu certitudine, copiii cu dificultăți de învățare au nevoie de ajutor în vederea adaptării, integrării și devenirii lor ca și ceilalți elevi – cu succese și insuccese, cu realizări și ratări dar și cu rezultate încurajatoare.

În concluzie, copiii sunt o categorie socială care, în ciuda aparențelor nu au timp să aștepte : dacă sunt lăsați să crească fără ajutorul de care au nevoie, personalitatea viitorului adult are cu siguranță de suferit. De aceea o strânsă colaborare între familie și grădiniță este hotărâtoare în dezvoltarea copilului.

3.5.PARTENERIATUL GRĂDINIȚĂ-FAMILIE

Incluziunea copiilor cu CES în programul grădiniței este realizată prin parteneriatul între părinți și grădiniță. Părinții sunt parteneri în educație pentru că ei furnizează informații despre cerințele speciale ale preșcolarului, precum și date despre dezvoltarea acestuia. Ei sunt, cei, care cunosc cel mai bine copilul și constituie o bună sursă de consultanță pentru cei care lucrează cu copiii lor și sunt principalii susținători ai copilului. Părinții trebuie să se implice în activitatea copilului în afara casei și să-i încurajeze și pe ceilalți părinți să se alătore.

Angajarea și responsabilizarea familiei în educația copilului este fundamentală pentru reușita integrării copilului cu *C.E.S* în grădiniță. Este bine de știut că la copiii cu *C.E.S* , gradul de interes și colaborarea părinților cu grădinița este cel mai adesea direct proporțional cu rezultatele obținute de copiii.

Ca și cadre didactice trebuie să stabilim strategii de lucru constructive cu părinții copiilor cu cerințe educative speciale pentru a-i ajuta pe aceștia să-și atingă potențialul maxim.

Programele de intervenție și sprijin ar trebui să implice familiile la maximum. Ele ar trebui să fie construite astfel, încât să satisfacă nevoile copilului în contextul larg al nevoilor familiei. Părinții ar trebui să fie recunoscuți ca fiind cei mai potriviți în relatarea istoriei, comportamentului și nevoilor copilului. Ei ar trebui să aibă acces total la toate informațiile educaționale și la „diagnosticele“ copilului. Astfel, vor ajunge să accepte dificultățile copilului lor, sentimentele puternice care existau la vremea diagnosticării pot fi oricând resuscitate în timp de criză sau stres. Educația părinților și consilierea au un rol important în incluziunea copiilor cu afecțiuni de natură psihică, emoțională, ori de altă natură în grădiniță. Comunicarea părinte – educatoare, sau chiar comunicarea părinte – copil, în contextul integrării copilului în instituția grădiniței asigură un anumit echilibru.

În activitatea desfășurată la grupă și din experiența parteneriatului cu părinții copiilor cu *C.E.S*, subliniez câteva idei pentru o colaborare fructuoasă. Dacă educatoarea este prima persoană care le spune părinților despre dificultățile pe care le are copilul lor, aceasta trebuie să fie deschisă, sinceră, dar atentă și sensibilă. Părinții au nevoie de timp să înțeleagă situația copilului lor. Iar la întâlnirea cu părinții, este foarte important ce comunicați și cum vor percepe aceștia mesajul transmis. Trebuie acceptat faptul că părinții sunt experți când este vorba despre copiii lor iar educatoarea trebuie să fie dispusă să asculte ceea ce se spune sau ceea ce se dorește a fi spus. Atenție mare în dialogul cu părinții, deoarece unele dificultăți sunt moștenite și că unii părinți ar putea să aibă dificultăți asemănătoare cu cele ale copiilor lor. Cu toate acestea, o atitudine pozitivă și o primire caldă a copilului cu *C.E.S* poate face minuni în atitudinea părinților. Întotdeauna succesele copilului să fie prezentate într-o manieră pozitivă iar invitațiile făcute părinților de a participa la activitățile desfășurate în grădiniță pot reliefa unele probleme din interiorul instituției. Educatoarea are datoria de a informa părintele despre cum decurg lucrurile la grădiniță scriindu-se un jurnal, în care părinții și cadrele didactice, specialiștii își notează alternativ observațiile privind copilul cu *C.E.S* și, astfel, se poate realiza o mai rapidă și eficientă evaluare a modului în care copilul evoluează. Este benefică încurajarea părinților copiilor cu CES să aibă întâlniri neoficiale la intervale regulate, vor putea astfel să se sprijine și să se informeze reciproc.

Deci, putem afirma că integrarea copiilor cu *C.E.S* în programul grădiniței este facilitată de realizarea parteneriatului între părinți și grădiniță. Relația grădiniței cu părinții copiilor cu CES este nu numai benefică, ci și necesară, pentru dezvoltarea, evoluția copilului.

Modalitățile de stimulare a implicării familiei la nivelul grupei de copii/grădiniței : invitarea părinților în activități la grupă poate înlesni o experiență pozitivă prin: selectarea unei activități care poate fi demonstrată ușor; angajarea părinților să lucreze doar cu grupuri mici de copii (2-3); încurajarea bunei dispoziții, a unei atmosfere relaxante; evitarea declarării de învingători; consilierea în îndrumarea comportamentului copiilor.

Grupurile de sprijin la nivel de unitate, constituite din părinți copiilor cu CES sunt foarte utile deoarece aceștia au nevoie de a se întâlni cu alți părinți care au copii cu CES, mai ales dacă este vorba de probleme de același fel sau asemănătoare. Grupurile de sprijin constituite din părinți le oferă acestora șansa de a-și comunica informații, de a da și de a primi un suport emoțional, de a lucra ca o echipă cu interese comune în favoarea copiilor. Inițiativa constituirii unor asemenea grupuri este bine să vină de la părinți. Modalitățile de organizare și activitățile pe care și le propune grupul de sprijin pot fi foarte diverse, în funcție de problematica și potențialul copiilor, ale școlii, ale contextului comunitar etc. Ceea ce este important și esențial în buna funcționare a grupului este cultivarea sentimentului de comunitate.

Este esențială implicarea părinților ca factori de decizie deoarece informațiile oferite de părinți pot fi incluse în modalități diverse de luare a deciziilor privitoare la copiii cu CES.

Chiar și, formarea unei echipe de sprijin care să includă și părinții copiilor cu CES este utilă pentru că funcționarea unor asemenea echipe formate din cadre didactice și diverși specialiști este optimizată dacă ele cuprind și părintele copilului, ca și cadrul didactic care conduce grupa respectivă.

Ca și forme de colaborare și sprijin reciproc grădiniță-familie distingem: activitățile de oferire a informațiilor - în cadrul acestora familiile primesc informațiile din partea persoanelor autorizate; Activitățile de împărtășire a informațiilor - cele mai obișnuite activități de acest tip sunt ședințele părinți- cadru didactic-specialiști; sprijinul colaborativ pentru curriculum - activitățile de sprijin presupun o implicare activă a membrilor familiei în cadrul activităților grădiniței; colaborarea cu comunitatea grădiniței presupune cooperarea pentru îndeplinirea unei sarcini anume împreună, membrii familiei și cadrele didactice. În cadrul acestei colaborări, membrii familiei pot juca rolul de instructori,

voluntari, membri de comitet de intervenție, tutori, instructori de „mini-predare“, asistenți în cadrul călătoriilor în afara grădiniței, ajutor în pregătirea materialelor didactice și echipamentului necesar; pregătirea părinților cere atât părinților, cât și specialiștilor să-și aloce timp pentru pregătirea și programele educaționale ce vor fi aplicate. Pregătirea părinților este o activitate foarte constructivă, deoarece implică învățarea și acumularea cunoștințelor și tehnicilor folosite de părinți în schimbarea comportamentelor neadecvate ale copiilor. Sensibilizarea părinților pentru obiectivele, țintele, abilitățile programelor este esențială pentru educarea și pregătirea acestora.

Colaborarea dintre grădiniță și familie presupune o comunicare efectivă și eficientă, o unitate de cerințe și o unitate de acțiune când este vorba de interesul copilului. Rolul educatoarei este acela de a discuta cu părinții copiilor, de a stimula comunicarea permanentă cu aceștia, de a informa membrii familiei cu privire la nevoile psihice și motrice ale copiilor, de a-i orienta către cunoașterea activităților din grădiniță și sprijinul în desfășurarea cât mai eficientă a acestora.

Modul cum interrelaționează părinții și educatorii își pune amprenta pe formarea și educarea copilului. La copiii cu vârste între 3-6 ani este foarte important ca familia și personalul grădiniței să comunice liber și deschis despre copii și activitățile lor. Grădinița și căminul părintesc sunt strâns egate între ele și cu cât comunicarea între ele este mai eficientă, cu atât mai mult sprijin pot primi copiii pentru a trece printr-o perioadă educațională încununată de succes.

Pentru realizarea parteneriatului cu părinții este esențial ca părinții să fie priviți ca participanți activi care pot aduce o contribuție reală și valoroasă la educarea copiilor lor și ca parte la adoptarea deciziilor. Valorificarea informațiilor date de părinți referitoare la copiii lor și utilizarea lor în completarea informațiilor profesionale, responsabili de educația copilului fiind în egală măsură atât educatoarea cât și responsabilitatea să fie împărțită între părinți și educator.

În concluzie, trebuie înțeleas, de ambele părți că munca în parteneriat este în avantajul copilului și în interesul acestuia deoarece permite o organizare mai bună a întregului demers educativ-recuperator. Iar colaborarea și comunicarea permanentă între partenerii adulți constituie un model de comportament și pentru copii. Din punct de vedere afectiv, copiii capătă încredere în ei, își dezvoltă autonomia, le apar sentimente de bucurie și satisfacție, simt interesul, afecțiunea, aprecierile adulților cu privire la activitatea lor pentru părinți, pentru cadrele didactice, pentru comunitate.

3.6. OBIECTIVELE CERCETĂRII

Lucrarea își propune să oglindească relația dintre familie și grădiniță în contextul progresului continuu înregistrat de societatea în care trăim cu influențele pe care această relație o are asupra dezvoltării copilului cu CES.

Dacă în trecut și tot mai puțin în prezent, familia a fost și este considerată „ celula de bază a societății”, se poate observa tot mai frecvent în peisajul societății actuale prezența familiilor de tip monoparental, alcătuite dintr-un părinte și copii, a căror număr va crește în viitor imprimându-și efectele mai mult sau mai puțin pozitive asupra personalității copilului.

La rândul ei grădinița- prima instituție în care se începe școlarizarea conduitei - se află actualmente în plină perioadă de tranziție în care se conturează idealul educațional.

Având în vedere importanța acestor două instituții - familia și grădinița – în conturarea personalității am subliniat implicațiile colaborărilor asupra formării personalității preșcolarului și pregătirii lui pentru școală.

Pentru a studia mai de aproape relațiile dintre părinți și copii și pentru a observa importanța pe care o acordă educației preșcolarilor cu CES , am aplicat testul „ Desenul familiei” copiilor cu CES integrați în grupele Grădiniței cu P.P nr.1 din Zalău.

Cercetarea întreprinsă urmărește:

1. Cunoașterea climatului familial și influența acestuia asupra dezvoltării psihice a copiilor.
2. Protecția familiei exprimată în desenele și convorbirile cu copiii.
3. Implicarea familiei în activitățile recuperatorii ale copiilor.

3.7. EȘANTIONUL DE COPII

Eșantionul cuprins în prezenta investigație psihopedagogică este format din 14 copii cu CES, din care 6 fete și 8 băieți, 12 de naționalitate română, 2 de naționalitate maghiară și 2 de naționalitate rromă, din care 10 diagnosticați cu ADHD, 2 cu tulburări de limbaj și 2 cu probleme neuro-psihiice (cu medicație)

Structura eșantionului

Tabelul 3.7.1- După cerințele educative speciale:

Total copii	Copii cu ADHD	Copii cu tulburări de limbaj	Copii cu tulburări neuro-psihiice
14	10	2	2
100%	72%	14%	14%

Tabelul 3.7.2. După numărul copiilor în familie:

Total copii	Familii cu				
	1 copil	2 copii	3 copii	4 copii	Mai mulți copii
14	5	6	1		2
100%	36%	43%	7%		14%

Tabelul 3.7.3- După climatul familial:

Total copii	Provin din familii				
	Organizate cu climat		Dezorganizate		
	Foarte bun	Nefavorabil	Trăiește cu mama	Trăiește cu tatăl	Alte situații
14	10		2		2
100%	72%		14%		14%

Tabelul 3.7.4- După statutul profesional al părinților:

Total copii	Statutul profesional actual al părinților		
	Șomeri	Angajat permanent	Patroni
14	2	11	1
100%	14%	79%	7%

Tabelul 3.7.5 - După nivelul de pregătire profesională a părinților:

Total copii	Cu școală profesională	Cu studii medii	Cu studii superioare
14	3	6	5
100%	21%	43%	36%

Tabelul 3.7.6 - După mediul în care copiii au trăit până au venit în grădiniță.

Total copii	Creșă		Familie		Bunici	
	Fete	Băieți	Fete	Băieți	Fete	Băieți
14	1	2	5	5	1	
100	7%	14	36	36	7%	
%		%	%	%		

CAPITOLUL. IV. METODOLOGIA CERCETĂRII

S-au stabilit obiectivele cercetării, s-a stabilit eşantionul de copii asupra cărora s-a exercitat cercetarea, urmează ,fără îndoială, selecţionarea metodelor de lucru.

Conversaţia este dialogul dintre două persoane, desfăşurată după anumite reguli metodologice, prin care persoana abordată oferă anumite informaţii la o temă anterior fixată. Deci, în aplicarea conversaţiei ca metodă, cel ce efectuează interviul ştie dinainte ce fel de informaţii caută şi şi-a ales calea de a le obţine. Am folosit conversaţia liberă axată pe probleme de regim de viaţă a copilului în familie.

Datele obţinute prin conversaţiile pe aceeaşi temă au fost coroborate în unele răspunsuri date de părinţi la întrebările din chestionar.

Toţi copiii şi părinţii au răspuns la aceleaşi întrebări, fapt ce contribuie, în mare măsură la standardizarea informaţiilor. Conversaţiile cu copiii au scos în evidenţă stările afective ale acestora faţă de părinţi şi fraţi, motivarea (la nivelul lor de exprimare şi înţelegere) unor atitudini faţă de membrii familiei.

Chestionarul , deşi este considerat de unii cercetători mijloc facil şi simplu, el presupune un efort de elaborare şi verificare. Opţiunea pentru acest procedeu ne conduce fie la procurarea unor chestionare deja existente şi folosite în cercetarea pedagogică, fie la conceperea unui instrument propriu.

Personal m-am folosit atât de chestionare gata elaborate şi găsite în literatura de specialitate, pentru a surprinde fenomenul studiat din mai multe unghiuri de vedere, cât şi de chestionare proprii. Am folosit întrebări cu răspunsuri „ deschise” sau libere în care părinţii şi-au formulat singuri răspunsul, dar şi întrebări cu răspunsuri la alegere. Întrebările îcearcă să acopere o problematică mai largă, reunind sursele de informare formale cu cele informale.

Metoda analizei produselor activităţii presupune interpretarea unor lucrări personale cum ar fi desenele. În această lucrare, un loc aparte îl are desenul cu tema „ Familia mea” a cărui analiză furnizează valoroase informaţii cu privire la statutul afectiv al copilului cu CES în familie.

Utilizarea acestor procedee duce la crearea unei multitudini de forme prin care pot fi reprezentate situaţiile.

În procesul instructiv-educativ se foloseşte observaţia directă şi observaţia indirectă. În cazul observaţiei directe se pot constata fenomenele psihopedagogice care sunt uşor vizibile şi accesibile organelor de simţ. În această categorie intră impresiile emoţionale din

timpul activității (mimica și gestică). Observația indirectă se realizează în cazurile în care nu este posibilă observarea directă, mai bine zis, atunci când realitatea psihopedagogică, a cărei descifrare se intenționează, nu este accesibilă organelor de simț sau factorii care determină o anumită situație pedagogică, se manifestă indirect în comportament.

În cazul investigației de față s-au folosit, în special, observațiile selective, adică izolarea datelor ce țin de relația copilului cu familia.

Așa cum rezultă din lucrare, atât pentru strângerea informațiilor cât și pentru prelucrarea lor am folosit mai multe metode, iar interpretarea datelor ne-a condus la o mai bună cunoaștere a fenomenului investigat : „Rolul familiei în dezvoltarea personalității preșcolarului cu *CES*”

4.1. DESENUL-MIJLOC DE CUNOAȘTERE A RELAȚIILOR INTERFAMILIALE

Un mijloc eficace de cunoaștere a locului și rolului copilului în familie este testul familiei. Pentru acest test i se cere copilului să deseneze persoanele ce fac parte din familie. Sunt interesat, în mod deosebit, de ordinea desenării, formele, mărimile și distanțele dintre membrii familiei desenate, gradul de identitate ce li se conferă prin desen (îmbrăcăminte, accesorii) dar și poziția (față, profil), accesoriile ornamentale, dar mai ales neglijarea în desenare a unora dintre membrii familiei. Cei desenați cu atenție și înfrumusețări sunt persoanele cele mai agreate și stimate , chiar iubite și cu statut mai important în familie, spre deosebire de persoanele a căror desenare este neglijentă, care sunt, în esență, mai puțin agreeți și stimați. În cazul în care persoanelor desenate le lipsește ceva important, se consideră că acestea sunt devalorizate.

Copiii care fac desene minuscule au un grad de dezadaptare și dezorientare adaptativă, ca și o închidere în sine, dar și lipsa de cunoaștere a diferențelor dintre regulile fundamentale ale realului.

Cunoașterea universului interior al copilului beneficiază de un ajutor considerabil din partea tehnicilor expresiv-creative de investigație și terapie dintre care desenul.

Desenul tematic constituie o foarte potrivită modalitate de evaluare a personalității în formare a copilului, a problemelor sale emoționale, precum și a relațiilor lui cu familia, a traumelor pe care eventual le-a suferit, a nivelului de anxietate existențială, a capacităților și dificultăților sale de a se adapta la mediul social.

Copilul este incapabil de a exprima mesajele verbal, ci doar afectiv-imagistic prin intermediul liniilor grafice, culorilor, formelor, pozițiilor și dimensiunilor personajelor sau

obiectelor desenate. Problemele ascunse, neconștientizate, reprimare sau negate sunt exprimate într-o manieră simbolică în produsele creației artistice ale subiectului și sunt proiectate în elementele acestuia și ale relațiilor dintre aceste elemente.

Desenele sunt considerate drept cele mai relevante modalități de expresie, ele oferind date importante despre inteligența și afectivitatea copilului.

Testul „desenul familiei” este relevant pentru cunoașterea raporturilor pe care le are copilul cu familia, ca decisive în formarea personalității sale. Desenul unei familii permite cunoașterea sentimentelor pe care copilul le resimte față de a-i săi, situația în care el plasează în cadrul familiei sale, relațiile dintre membrii familiei și impactul lor asupra copilului din perspectiva acestuia.

Utilizat ca probă de cunoaștere, testul familiei poate fi folosit pentru declanșarea unui dialog condus prin întrebări de genul: „Unde se află ei? Hai să vorbim despre fiecare persoană din familie etc.”

Se pot observa reacțiile afective ale copilului, mai ales inhibițiile și refuzul de a desena sau a vorbi despre anumiți membri ai familiei sau chiar despre sine, jenă sau teamă față de unele personaje, resentimentele, ostilitatea.

Alegerea culorilor pentru sine și anumite persoane, nu este nici ea întâmplătoare. Desenarea în culori vii, luminoase sau întunecoase, este în directă legătură cu emoțiile și sentimentele copilului față de persoanele desenate, iar preferința pentru alb-negru ne poate sugera blocajele emoționale, elemente de depresie, retragere sau lipsa de rezonanță afectivă, dificultăți de exprimare a sentimentelor și trăirilor.

Copilul este întrebat dacă este mulțumit sau nu de desenul pe care l-a făcut și dacă ar dori să schimbe ceva sau să-l mai facă încă o dată. Noul desen poate aduce date suplimentare despre relațiile cu propria familie, despre așteptările copilului și speranțele sale. Orice omisiune sau deformare a unui personaj poate aduce informații pentru cunoașterea lumii sale interioare, dar și al comportamentului său în raport cu personajele desenate, care exprimă simbolic realitatea relațiilor din familie.

Cu privire la gestul grafic, se distinge linia furioasă, agresivă (care poate, la limită, să antreneze o ruptură, o sfârșire a liniei), de linia ezitantă, abia subliniată.

O conexiune ar exista între cadrul spațio-temporal în care se situează copilul și spațiul grafic. Copilul ambițios, care caută să-și afirme prezența sa în tot locul și în orice moment, va avea un desen care va acoperi pe cât posibil spațiul foii. Deseori însă, umplerea sistematică a întregii foi poate fi în egală măsură un semn de imaturitate, după cum utilizarea unui spațiu exagerat de mic poate fi un semn de dezechilibru. Copiii care

manifestă interes mai ales pentru liniile drepte și pentru unghiuri sunt copiii realiști, deseori destul de agresivi și opozanți, dotați cu o bună capacitate de organizare și inițiativă.

Iar cei care preferă liniile curbe sunt copiii sensibili, foarte imaginativi, dar fără încredere în ei, căutând aprobarea adulților. De asemenea, predominarea formelor circulare ar fi un semn de imaturitate și totodată de fermintate ; echilibrul dintre formele circulare și liniile verticale ar indica un echilibru și control al impulsivității ; predominarea verticalelor ar fi proprie temperamentelor active, energice, bărbătești, orientate spre exterior. Mai rară, predominarea liniilor orizontale ar fi adesea un indicator al conflictelor psihologice.

Culoarea are o valoare expresivă. Fiecare culoare are efecte proprii. Roșul, culoarea preferată de copiii mici, mai târziu va exprima manifestări de ostilitate și dispoziții agresive. Printre copiii care utilizează albastru putem distinge două grupe : cei care caută să se conformeze regulilor exterioare, dar care în profunzime nu le acceptă, și cei care se conformează regulilor grupului. Negrul ar exprima inhibiție, teamă și s-ar asocia cu un comportament depresiv. Portocaliul semnifică o stare de fericire, de relaxare, iar verdele o reacție față de o atitudine severă , violetul definește tensiuni conflictuale.

De interes, este și alegerea nuanțelor și repartizarea acestora : suprapunerea exprimă conflictul dintre diverse tendințe, izolarea acestora exprimă rigiditate și teamă, amestecul fără discriminare ar exprima imaturitate și impulsivitate.

4.2. CHESTIONARUL- METODĂ DE CUNOAȘTERE A RELATIEI COPIL-FAMILIE

Observația permite o analiză continuă, de aceea alături de observație am mai folosit și chestionarul. Prin chestionare, am pătruns mai complex, mai în amănunt în universul opiniilor, al dorințelor, intereselor, temerilor copilului, al cunoștințelor de care dispune dar și a relației copilului cu familia.

Această metodă, foarte des întâlnită în cercetările moderne, cere o elaborare minuțioasă a instrumentului de lucru- chestionarul- și o aplicare riguroasă a acestuia. Întrebările puse în chestionare se grupează pe teme, numite „criterii”. Fiecare întrebare constituie un item în cadrul chestionarului.

Problema care m-a preocupat a fost legată de contribuția părinților la asigurarea climatului favorabil de dezvoltare a copilului în familie.

Așa cum bine se știe, mediul familial este pentru fiecare copil prima materie educativă, care îi oferă o gamă largă de modele comportamentale, care treptat, pe măsură ce copilul crește, sunt preluate de acesta fie prin imitație, fie prin învățare.

Când vorbim de funcția educativă a mediului familial ne gândim la influențele modelatoare exercitate asupra copiilor prin două modalități: în mod direct prin acțiuni mai mult sau mai puțin organizate și dirijate, utilizându-se o seamă de metode și tehnici specifice procesului de educație și în mod indirect, prin modele de conduită oferite, precum și prin climatul psiho-social existent în cadrul grupului familial.

Nu trebuie uitat că toate influențele amintite se traduc într-o serie de efecte asupra comportamentelor motivațional-afective.

În cercetarea întreprinsă am folosit următorul chestionar :

CHESTIONAR

Numele și prenumele copilului.....

1. Este adus, luat la grădiniță, de regulă, de.....
2. Este însoțit la terapie de.....
3. De cine este supravegheat copilul în timpul liber?
-mama   -tata   -bunici   -alte persoane
4. Cu cine iese copilul mai des la plimbare?
-mama   -tata   -bunici   -alte persoane
5. Ce activități întreprindeți împreună cu copilul dvs în timpul liber?
6. Numiți un eveniment deosebit din viața de familie la care a participat și copilul alături de dvs.
7. Cine ar vrea să-i acorde mai multă atenție?
-mama   -tata   -bunici   -frați, surori
8. Care este contribuția tatălui la creșterea, educarea și recuperarea lui?
-în egală măsură   -mai puțin   - deloc   - aproape deloc
9. Împreună cu soțul (soția) sunteți de acord să oferiți cadouri, să lăudați și să faceți anumite surprize copilului dvs?
- întotdeauna - uneori – rareori - niciodată
10. Împreună cu soțul (soția) sunteți:
-iubitori, - autoritari, - indiferenți
11. Care este atitudinea copilului față de dvs? –iubitor,- prietenos,- sincer
- retras, - temător, - fricos
- .....

CAPITOLUL V. VALORIFICAREA REZULTATELOR UNOR PROBE PSIHOLOGICE ÎN SCOPUL CUNOAȘTERII PREOCUPĂRII FAMILIEI ÎN EDUCAȚIA ȘI DEZVOLTAREA COPILULUI CU C.E.S.

Cunoașterea psihologică, indiferent de nivelul la care se realizează, nu poate fi socotită împlinită decât în măsura în care reușește să coreleze și să integreze într-o structură informațională unitară atât individul, particularul, cât și generalul, universalul uman. Caracterizarea și analiza oricărei persoane individuale pot dobândi relevanță și veridicitate științifică numai dacă o raportăm la alte criterii și etaloane populaționale (de grup) pentru a-i stabili poziția în seria de clasificare valorică și a-i aprecia în mod obiectiv semnificația trăsăturilor și determinațiilor proprii. Este necesar să ne raportăm la date și fapte experimentale concrete, obținute în cursul cercetărilor efectuate pe cazuri individuale.

Respectarea acestei cerințe este importantă în planul conceperii și elaborării „instrumentelor” de investigare-cunoaștere psihologică, respectiv a designului experimental și a testelor. Cele mai bune teste sunt acelea care-l plasează pe subiect în condiții asemănătoare cu cele ale vieții reale, cele în care el ignoră sau uită că este vorba de un test.

Prelucrarea și interpretarea finală a datelor va include, de asemenea, cele două operații: generalizarea (desprinderea comunalităților și extinderea lor asupra tuturor indivizilor ce aparțin populației din care a fost extras eșantionul experimental) și individualizarea (evidențierea și analiza cazurilor care susțin și ilustrează generalul).

Pentru a explica o anumită trăsătură de caracter a copilului, o anumită tulburare, o anumită dereglare, există tendința de a invoca în mod direct personalitatea mamei sau a tatălui, astfel climatul familial determină comportarea copilului.

Testele psihologice permit măsurarea ponderii unei atmosfere familiale în comportamentul unui copil, deoarece caracteristicile de comportare vor deveni obișnuințe, apoi trăsături de caracter.

Un climat familial tonic, caracterizat prin relații morale, afective și prin echitate este hotărâtor pentru dezvoltarea optimă a personalității copiilor.

În clădirea temeliiilor conștiinței, conduitei și caracterului moral, un rol deosebit îl are exemplul părinților.

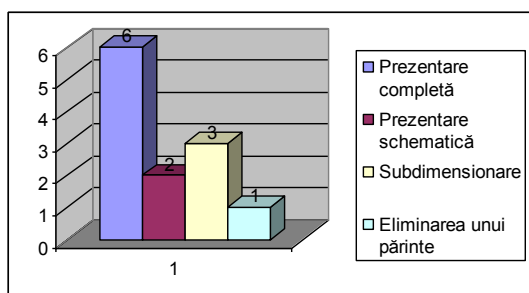
Climatul familial poate accentua, influența, colora anumite trăsături de caracter, în măsura în care o permit circumstanțele, dar nu le poate crea. Atmosfera familială va comunica alegerea, adesea inconștientă a părinților, în ceea ce privește atitudinea lor în diferitele momente ale creșterii copilului.

Imaginea climatului educativ este redată prin centrarea următoarelor puncte: formarea obișnuințelor și importanța ce i se acordă copilului, participarea tatălui la educația copilului, autoritatea părinților față de copii, relațiile părinților în fața presiunii copiilor, modurile și frecvența intervențiilor ca reacție la comportări considerate drept condamnabile, existența sau lipsa unui comun acord al părinților asupra gradului lor de autoritate, stabilitatea comportării părinților față de copil și toleranța părinților.

5.1. PREZENTAREA REZULTATELOR- METODA DESENULUI FAMILIEI

În desenele realizate de copiii cu CES , din Grădinița cu P.P Nr.1, din Zalău, au apărut tendințe afective pozitive și negative. Prin tendințele pozitive au fost exprimate sentimentele de admirație, de dragoste, de respect pentru persoana desenată- în desenarea acesteia, copilul îi dă mai multă importanță, o împodobește, îi dă valoare. Tendințele negative se exprimă prin sentimente de nemulțumire, de distanțare ce determină lipsa de investiții privind unii membri ai familiei, lipsa de interes în desenarea lor în desen.

Dacă subiectul reproduce familia sa adevărată, se conformează principiului realității, cel ce inventează o familie imaginară se conformează principiului plăcere-neplăcere, urmând regula de a-și procura prin desen, maximum de plăcere și un minimum de neplăcere.

Analizând desenele celor 14 copii cu CES din unitatea în care îmi desfășor activitatea, am observat că 6 copii au făcut redat cât mai complet figura ambilor părinți, 2 copii redau figura tatălui schematic, 3 copii au făcut desene minuscule iar 1 copil nu a redat pe unul din părinți.

Figura 5.1.1- Prezentarea membrilor familiei în desen

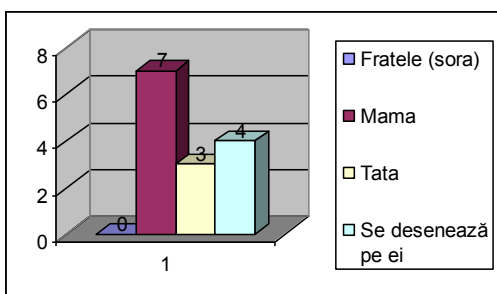

Figura 5.1.2 – Membrii familiei situați în plan central în desen

În ceea ce privește localizarea personajelor în desen: 7 copii o situează pe mama în plan central, 3 copii pe tata, 4 pe ei înșiși, și niciunul pe frate sau soră.

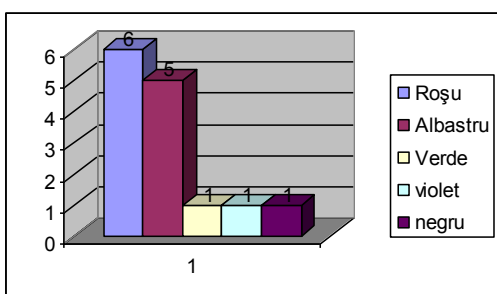

Figura 5.1.3- Culorile predominante în desene

Culorile predominante în desenele copiilor sunt: roșul la 6 copii, albastrul la 5 copii, verdele la 1 copil, violetul la 1 copil, negrul la 1 copil.

5.2- PREZENTAREA REZULTATELOR- METODA CHESTIONARUL

Ceea ce am urmărit prin chestionarele date părinților copiilor cu C.E.S din unitatea noastră a fost legată de contribuția părinților la asigurarea climatului favorabil de dezvoltare a copilului în familie.

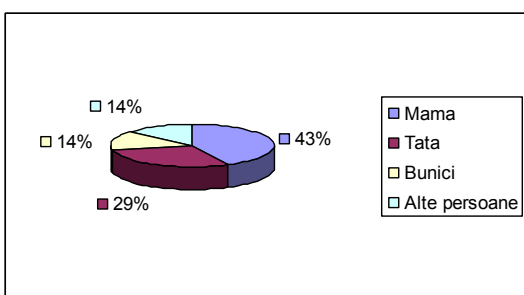
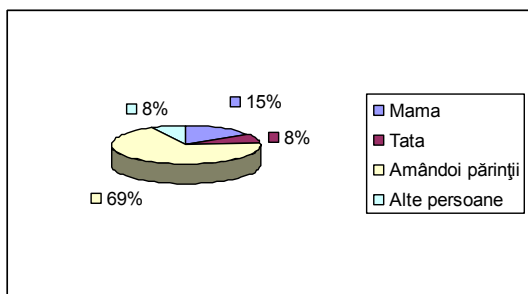

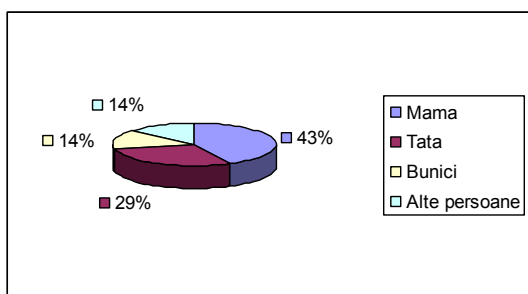
Figura 5.2.1 - Însoțirea copilului la grădiniță

La întrebarea : Copilul este adus, luat de la grădiniță, de regulă de...- s-au conturat următoarele răspunsuri 6 persoane (43%) au afirmat că mama este cea care însoțește copilul la grădiniță, 4 persoane (29%) susțin tatăl, 2 persoane (14%) - bunicii și 2 persoane (14%) - alte persoane.

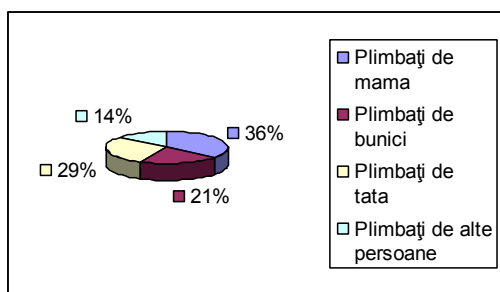
La întrebarea „Cine însoțește copilul la terapie?” au răspuns 9 persoane (69%)- ambii părinți, 2 persoane(15%)- mama, 1 persoană (8%) -tata și 1 persoană(8%)- alte persoane implicate.

Figura 5.2.2 - Însoțirea copilului la terapie

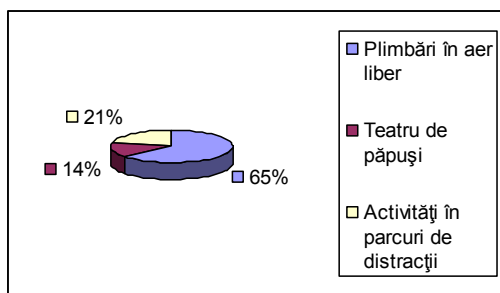
Rezultatul din prelucrarea datelor primite la întrebarea: „De cine este supravegheat copilul în timpul liber?”: 6 răspunsuri (43%)– mama, 4 răspunsuri (29%)-tata, 2 răspunsuri (14%)– bunici, 2 răspunsuri (14%)– alte persoane.

Figura 5.2.3 -Răspunsurile privind supravegherea copiilor

„Cu cine iese mai des la plimbare?”5 persoane (38%) au răspuns- mama, 4 persoane (29%)– tata, 3 persoane (21%)- bunici, 2 persoane (14%) alte persoane.

Figura 5.2.4 - Răspunsurile privind însoțirea copiilor la plimbare

Întrebarea: „Ce oferiți copilului în timpul liber?” a primit 9 răspunsuri (65%)- plimbări în aer liber, 2 răspunsuri (14%)- teatru de păpuși, 3 răspunsuri (21%)- activități în parcuri de distracții.

Figura 5.2.5 - Răspunsuri privind activitățile recreative

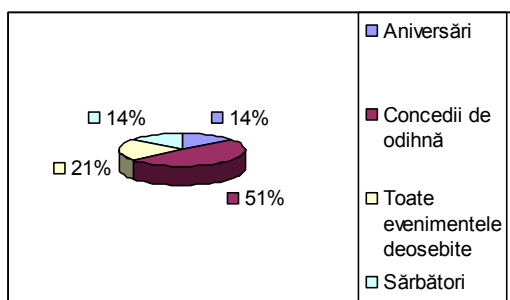

Figura 5.2.6 - Evenimente petrecute cu copilul

„Numiți un eveniment deosebit din viața de familie la care a participat și copilul dvs.”- 2 răspunsuri (14%)-aniversări, 7 răspunsuri(51%)-concedii de odihnă, 3 răspunsuri (21%)- toate evenimentele deosebite, 2 răspunsuri (14%)-sărbători.

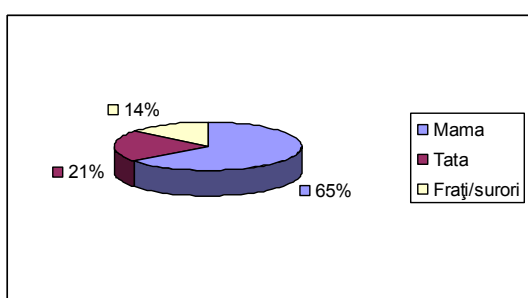

Figura 5.2.7 - Acordarea atenției

„Cine ar vrea să-i acorde mai multă atenție?” s-a răspuns astfel: 9 mama(65%), 3 tata(21%), 2 frați/surori (14%)

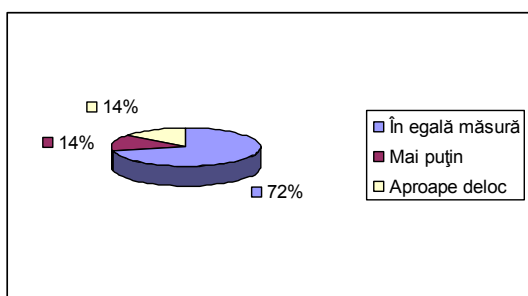

Figura 5.2.8 - Implicarea tatălui în educația copilului

„ Care este contribuția tatălui la creșterea și educarea copilului?”: 10 (72%)- în egală măsură, 2 (14%)-mai puțin, 2 (14%)-aproape deloc.

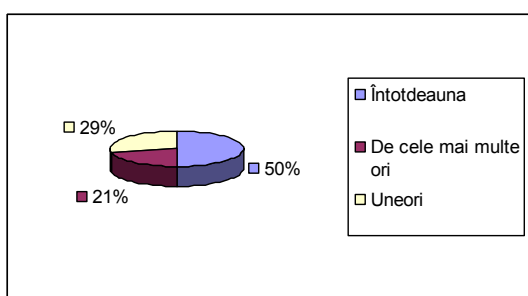

Figura 5.2.9 - Recompensarea copilului

„Oferiți cadouri, lăudați și faceți anumite surprize copilului?”-7 răspunsuri (50%), 3 răspunsuri (21%)- de cele mai multe ori, 4 răspunsuri(29%)- uneori.

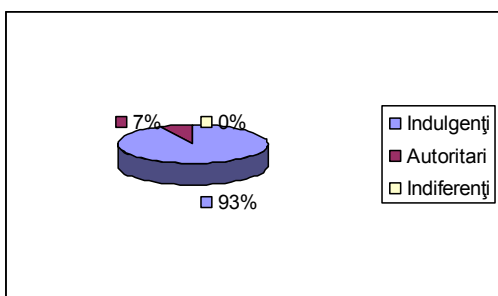

Figura 5.2.10- Atitudinea părinților față de copii

La întrebarea: „Sunteți indulgenți, autoritari, indiferenți cu copilul dvs?” au răspuns - 13 persoane (93%)-indulgenți, 1 persoană (7%)- autoritari, nici o persoană (0%)-indiferenți.

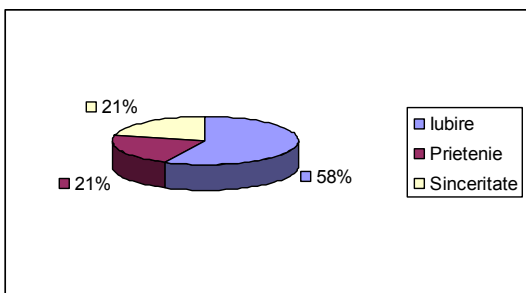

Figura 5.2.11 - Afecțiunea copilului față de părinți

S-au răspuns 8 (58%)- iubire, 3 (21%)- prietenie și 3 (21%)- sinceritate la întrebarea : „Care este atitudinea copilului față de dvs.?”

CAPITOLUL VI. INTERPRETAREA REZULTATELOR. CONCLUZII

INTERPRETAREA DESENULUI FAMILIEI

Fiecare desen în parte permite o explorare de profunzime. În analiza desenelor m-a interesat în mod deosebit ordinea desenării membrilor familiei, formele, mărimile și distanțele dintre membrii familiei, culorile predominante în desen.

S.B., în desenul ei, se situează între cei doi părinți. Ordinea în care și-a desenat familia este: tatăl, ea și mama. Părinții sunt desenați cu atenție, mamei îi sunt desenate accesorii vestimentare, fapt pentru care îmi dau seama că-și admiră mama. Distanța din dintre ea și cei doi părinți este egală, drept urmare este atașată de ambii părinți. Culorile predominante în desenul ei sunt roșul și negrul. Roșul pune în evidență tendințe de contrareitate, căldură sufletească sau trebuința de mișcare. Negrul pune în evidență tendința de izolare dar și abandonarea unor activități înainte de a le duce la bun sfârșit. Și-a îmbrăcat tatăl în negru, probabil este un om mai rece, mai sobru sau poate că-i place cum îi stă tatălui în costum negru.

G.A., desenează mama ca figură centrală, ea fiind alături de ea la o distanță relativ mică, deducând astfel că este mai apropiată de mamă. Între părinți este o distanță destul de mare, probabil este o atmosferă mai tensionată între cei doi. Mama este desenantă cu atenție, este cea mai agreată, iubită de fetiță. Culorile predominante în desen sunt roșul, portocaliul și albastrul. Albastrul este culoarea seninătății, a liniștii și care exprimă dorința de meditație.

M.A., desenează părinții la extremități, încadrând copiii. Ordinea desenării membrilor familiei este mama, el, fratele și tatăl. Mărimea membrilor familiei nu este subdimensionată sau supradimensionată, însă sunt desenați mai neglijent, schematic. Băiețelul ori nu este talentat la desen, ori se simte singur, nefiind atașat de un membru al familiei ci de un cățel desenat miniatural în apropierea lui. Culorile predominante sunt culorile deschise, pastel reflectând seninătatea, dorința de meditație, bucuria, dorința de schimbare.

P.A. consideră și pisicuța un membru al familiei. Ea și sora ei sunt între părinți. Zâmbetul pe care-l au toți pe față, trădează fericirea, buna dispoziție a familiei, armonia și înțelegerea dintre membri ei. Distanța dintre membrii familiei este egală însă ea s-a desenat

lângă tatăl ei, fiind mai atașată de el. Culorile folosite sunt vii, pastelate reflectând starea de spirit.

M.C. este foarte talentat la desen. Acordă o foarte mare importanță aspectelor persoanelor desenate. El este desenat între mama și tata iar fratele lui lângă tata. Ceea ce m-a surprins a fost modul prin care a exprimat unitatea din familia lui. Toate persoanele sunt prinse de mâini. Din acest desen, mi-am dat seama care este tatăl, deoarece l-a desenat mai înalt, apoi mama, căreia i-a desenat accesorii ornamentale, fratele care este mai mare ca el și el **C.** Care, fără îndoială, este mezinul familiei. Culorile folosite sunt pastelate punând în evidență forța și voința, pasivitatea, bucuria.

B.G. desenează ca figură centrală tatăl, putem presupune că este mai atașată de acesta, însă distanța dintre ea și tata poate trăda o autoritate, un severitism milităresc. Mama este desenată undeva în spatele celor doi, probabil este mai absentă, mai sobră, închisă, greu abordabilă. Culorile predominante sunt deschise dar șterse, culoarea preferată este galbenul, culoarea bucuriei, iar a mamei este roșul, culoarea voinței sau a conflictelor.

D.T. își desenează familia minuscul. A desenat doar o parte a foii, iar persoanele sunt schematic desenate și foarte mici. **T.** Are un oarecare grad de dezadaptare, este închis în sine și nu cunoaște diferențele dintre regulile fundamentale ale realului. El preferă compania tatălui, deoarece s-a desenat lângă el. Zâmbetul membrilor familiei reliefează un climat familial favorabil, armonios.

O altă modalitate de investigație folosită a constat în stimularea copiilor de a-și descrie familia. Scopul acestei probe a fost de a vedea, care este personajul căruia îi dă cea mai mare importanță, ce știe să spună despre fiecare membru al familiei desenat. În urma acestei probe s-a înregistrat profilul psihologic al fiecărei familii. Iată câteva exemple: **M.I.** „ Familia mea este formată din mama, tata și eu. Îi iubesc pe amândoi la fel. Mama mea este foarte frumoasă și-i plac hainele colorate”. **C.A.** „ Aici am desenat-o pe mama, e blondă și mai înaltă decât tata, aici e tata, aici sunt eu, aici sora mea care are părul lung și aici sunt cele două mătuși care stau la noi.” **D.M.** „Eu nu am soră sau frate, sunt singur la părinți, mi-aș dori un frățior dar mama a zis că nu se poate. Pe mami și pe tati îi iubesc foarte mult.”

În urma analizei produselor activității- desenul familiei- am observat în majoritatea cazurilor o atmosferă caldă, ocrotitoare, susținătoare și chiar unită, în ciuda obstacolelor apărute.

INTERPRETAREA CHESTIONARELOR

Din discuțiile avute cu părinții și după aplicarea metodei chestionarului, am observat un interes crescut din partea părinților în ceea ce privește dezvoltarea, recuperarea, integrarea copilului cu **C.E.S.**

Este îmbucurător, cât pot fi de energici acești părinți, cum se pot implica ușor în activitățile desfășurate la grupă, cum participă la întâlniri cu alți părinți și cu specialiști, cum lucrează cu copilul lor și nu se dau bătăuți. Părinții îi integrează în toate activitățile specifice vârstei lor, îi îndrumă și-i sfătuiesc cum să se comporte cu ceilalți copii.

Pentru copii, prezența părinților, chiar și în cele mai banale situații, înseamnă enorm de mult. Ei se simt protejați, simt o mână de ajutor când întâmpină greutăți, au persoane care-i iubesc așa cum sunt, veșnic și necondiționat.

Această relație familială conduce la un real succes în a ameliora simptomele cauzate de unele tulburări.

Puținele cazuri de familii dezorganizate mi-au dat emoții crezând că voi descoperi probleme mai grave, însă am constatat că acești copii chiar dacă nu au familia întregită, sau absentă (copii la asistenți maternali) beneficiază de confort, sprijin și ce este mai important: IUBIREA.

CONCLUZII

Atât desenul cât și chestionarul sunt diagnostice pentru stabilirea relațiilor intrafamiliale. Desenul urmează o evoluție a precizării noțiunilor și a evoluției limbajului prin care se exprimă copilul, paralel cu dezvoltarea facultăților sale psihice.

Omul, în desenele copiilor, după cum am observat, este desenat văzut din față. Preșcolarii au dificultăți în redarea corpului uman, deoarece nu stabilesc proporțiile corpului omenesc, astfel ei desenează picioare foarte lungi, capul prea mare sau prea mic.

Faptul că toți copiii au desenat întreaga familie, mai puțin cei patru copii care provin din familii dezorganizate, ne dă certitudinea că atmosfera familială în care trăiește copilul este propice dezvoltării lui armonioase.

Vorbind despre funcțiile familiei, am arătat că scopul direct al educației este formarea, dezvoltarea și perfecționarea personalității. Am putut observa că nu numai absența climatului afectiv este dăunătoare ci și asigurarea ei într-un mod inadecvat.

În concluzie, copiii diagnosticați cu ADHD sunt cu adevărat o problemă pentru părinți, care de multe ori nu știu să răspundă solicitărilor și nevoilor reale ale copilului cu această afecțiune, de aceea ajung să aibă probleme de relaționare cu cadrul didactic al

copilului, cu copiii cu care ar trebui să se joace copilul lor și cu părinții lor. O contribuție personală în vederea unei mai bune relaționări între cadre didactice, părinții copiilor cu C.E.S și ceilalți părinți a fost elaborarea unor programe de informare, consiliere și sprijin organizate prin Centrul de Resurse pentru Educație și Dezvoltare (C.R.E.D), cu locația în unitatea noastră, eu fiind responsabilul de centru. În urma programelor desfășurate, cu prezența tuturor părinților invitați s-a constatat un progres uriaș și atingerea la cote maxime a obiectivelor propuse.

În aproape toate cazurile s-a acționat pe toate direcțiile posibile ceea ce a avut în final ca rezultat recuperarea aproape completă a copilului și integrarea cu succes a copilului în învățământul de masă.

Din imensitatea de probleme de natură socială, informațională, legislativă cu care ne confruntăm atunci când lucrăm cu copii cu C.E.S , pot face câteva recomandări care, din punctul meu de vedere, ar facilita realizarea acțiunilor ameliorative întreprinse.

Ar fi foarte utilă: adoptarea unui pachet legislativ antidiscriminare pentru a elimina toate barierele existente și pentru a preveni apariția altor bariere cu care se pot confrunta copii cu C.E.S; servicii care să promoveze o existență independentă- resursele trebuie orientate astfel încât să determine dezvoltarea de servicii care să răspundă nevoilor copiilor cu C.E.S și să determine creșterea capacității de participare a acestora din perspectiva integrării lor sociale; mass- media- trebuie să promoveze și să informeze programele inițiate care vizează copiii cu C.E.S și familiile acestora pentru a îmbunătăți imaginea lor și pentru a sensibiliza membrii comunității asupra diversității umane; iar, instituțiile școlare trebuie să participe și să sprijine înțelegerea și acceptarea drepturilor copiilor cu C.E.S, pentru eliminarea concepțiilor greșite privind calitatea umană a acestor persoane. De asemenea, sistemul de învățământ trebuie să dețină un rol- cheie pentru asigurarea dezvoltării individuale și a integrării sociale , care să permită copiilor cu C.E.S. să atingă cel mai înalt grad posibil de ameliorare a tulburărilor.

BIBLIOGRAFIE

- Albu, E., (2002). *Manifestări tipice ale devierilor de comportament la elevii preadolescenți. Prevenire și terapie*. București : Editura Aramis
- Benga, I., Cristea, A., Vințan, M., (2006). *Ghid de diagnostic și tratament de neurologie pediatrică*. Cluj-Napoca :Editura Universității „Iuliu Hațieganu”
- Chelemen, I., (2006). *Impactul psiho-social asupra familiei ca urmare a dizabilității copilului*. Oradea: Editura Universității din Oradea
- Dr.Green,C. Dr.Chee,K. (2009). *Să înțelegem ADHD, deficitul de atenție însoțit de tulburare hiperkinetică*. București:Editura Aramis
- Gherguț, A., (2007). *Sinteze de psihopedagogie specială. Ghid pentru concursuri și examene de obținere a gradelor didactice*. Iași :Editura Polirom
- Holt România, (2002) – *Ghiduri de bună practică în asistența socială a copilului și familiei*. București:Editura Lumen
- Krueger, A., R., Casey, M., A., (2005). *Metoda focus grup*.Iași:Editura Polirom
- Miclea, M., (1997). *Stres și Apărare Psihică*. Cluj-Napoca:Ed. Presa Universitară Clujeană
- Muntean, A., (2001). *Familii și copii în dificultate. Note de curs*. Timișoara:Editura Mirton
- Oșvat, C., (2010). *Impactul dizabilității copilului asupra familiei în contextul actual*. volumul Conferinței naționale „Educație și Schimbare Socială”, Oradea :Editura Universității din Oradea
- Poledna, S., (1997). Metoda interviului, în Gal, D., (coordonator), *Lucrări practice și metode în asistență socială*. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca
- Popescu, R. (2009). *Introducere în sociologia familiei*, Iași :Editura Polirom
- Popescu-Brumă, S., (2005). *Psihologia sănătății*, Pitești :Ed. Paralela 45
- Roth-Szamoskozi, M., (2007). *Dezbatere publică pe tema incluziunii școlare și sociale a copiilor și tinerilor cu dizabilități, copiii de azi sunt părinții de mâine*, vol. 9, nr. 19, p.3 – 6
- Șerban, M., (2007). *Metode calitative utilizate în evaluare*. Iași :Editura Polirom
- Weih, T., J., (1998). *Copilul cu nevoi speciale – Elemente de pedagogie curativă*. Cluj-Napoca :Editura Triade